

APROXIMACIÓ HISTORIOGRÀFICA
AL MATRIMONI DE FELIP DE CASTELLA I
MARIA TUDOR D'ANGLATERRA

Maria Samper Echevarria

Curs 2017-2018

Dirigit per: Maria Betlem Castellà Pujols

Nia: 163270

Grau en Humanitats

Universitat Pompeu Fabra

Als meus pares i la meva germana, Elena.

Als meus tiets, Nuri, Patricio i Mili.

Als amics incondicionals, Joana, Txell, Núria, Sofia, Jordi i Josep.

I, sobretot, per la Carme.

Índex

Introducció.....	5
Context històric.....	8
Punt de partida: “El reinado de Felipe II” segons García Cárcel	10
Presentació del corpus bibliogràfic.....	13
I. Antecedents del casori.....	18
1.1 Motius del matrimoni	18
1.2 Consolidació de l’enllaç	25
1.3 Primera trobada entre Felip de Castella i Maria Tudor	28
II. Primera etapa del matrimoni.....	32
2.1 Casament i embaràs	32
2.2 La Restauració Catòlica a Anglaterra.....	33
III. Segona etapa del matrimoni	36
3.1 Abdicació de Carles V	36
3.2 Guerra contra França	37
3.3 Mort de Maria: Fi del matrimoni.....	39
Conclusions	41
Fonts primàries i Bibliografia.....	43
I. Fonts primàries	43
II. Bibliografia secundària	44
Annexos	46
1. Retrats dels monarques.....	46
2. Primeres edicions.....	48
3. Primeres edicions a Catalunya.....	52
4. Reedicions	55
5. Conjunt d’obres	57

Introducció

Maria Tudor (1516-1558), reina d'Anglaterra, i Felip de Castella (1527-1598), duc de Milà i rei de Nàpols es casaven el dia 25 de juliol de 1554 a la catedral de Winchester, a Londres. Iniciaven així un matrimoni que, tot i durar només quatre anys, va ser de rellevant importància al XVI. D'aquest curt, però intens, enllaç se n'han fet molts estudis degut a la repercussió que va tenir no només per Europa, sinó per a la reputació dels personatges implicats.

El motiu del present treball és dur a terme una aproximació historiogràfica sobre com s'ha analitzat, interpretat i valorat aquest episodi en les biografies que s'han escrit sobre Felip II. La raó per la qual s'ha escollit aquest tema per tractar en el Treball de Final de Grau és la repercussió que el matrimoni tingué en el desenvolupament del segle XVI. Amb l'ull posat en la història d'Anglaterra, es volia fer un treball que relacionés aquesta història amb l'espanyola. D'aquesta manera, sorgí la idea de fer una aproximació historiogràfica del matrimoni de Felip de Castella amb Maria I d'Anglaterra a través de les biografies de Felip II.

S'ha escollit treballar les biografies de Felip II per acotar la ingent bibliografia que sobre l'esdeveniment s'ha pogut publicar des de mitjans del segle XVI fins a dia d'avui i per poder observar quin pes ha tingut aquest esdeveniment (el matrimoni de Felip de Castella amb Maria I d'Anglaterra) en les biografies consagrades a Felip de Castella, futur, Felip II. A més, es va acotar l'espai temporal des de l'inici de la Segona República Espanyola, fins el 1999, any posterior a la celebració del quatre centenari aniversari de la mort de Felip II. D'aquesta manera, es podran percebre els possibles canvis en la narració dels mateixos fets al llarg del segle XX espanyol.

Les biografies escollides, però, no han estat solament escrites per historiadors espanyols, sinó que també se n'han triat d'autors estrangers. El propòsit és observar si hi ha diferències entre la manera de procedir de la historiografia espanyola amb l'europea. Ja que el matrimoni va tenir una transcendència a nivell global i no només peninsular.

La metodologia emprada per cercar les obres fou dirigir-se al catàleg de la Biblioteca Nacional Espanyola i al de la Biblioteca Nacional de Catalunya per veure quin era el gruix de biografies sobre Felipe II que es podien trobar¹. L'entrada utilitzada en ambdós casos fou "Felipe II", perquè d'aquesta manera sortien totes les biografies, independentment de l'idioma en què estiguessin escrites. Primerament, es van tenir en compte les biografies publicades entre 1931 i 2018, per tal de poder observar quina era la tònica de publicacions espanyoles i estrangeres que s'havien dut a terme fins enguany. D'aquesta manera, es podia aconseguir un ventall més ampli de les fluctuacions de publicació tant de primeres edicions com de reedicions² tot i que més tard l'anàlisi s'acotés a l'espai temporal de 1931-1999.

Un cop fet el primer triatge de les obres publicades entre 1931 i 1999, la llista va ser reduïda a les que es podia accedir des de Catalunya—a través de la Biblioteca Nacional de Catalunya o les Biblioteques Universitàries— ja que no es podien demanar en préstec els exemplars que es trobaven a Madrid. Així, es va formar la llista de 24 biografies que serien utilitzades per a dur a terme l'anàlisi historiogràfic sobre el matrimoni de Felip de Castella i Maria I d'Anglaterra.

Per altra banda, per tal de tenir una base on començar l'estudi, s'ha consultat el capítol "El Reinado de Felipe II" que Ricardo García Cárcel publicà dins *Historia de España, Siglos XVI y XVII. La España de los Austrias*. Cárcel fa un estudi sobre la historiografia de Felip II, començant amb el que d'ell publicaven els seus coetanis i continuant amb un estudi de les obres dels historiadors de Felip II tant a nivell espanyol com europeu. En aquest sentit, l'article ens ajudarà a tenir una idea de com s'ha desenvolupat la historiografia sobre Felip II per tal de poder entendre quines han estat les línies d'estudi que han nodrit la historiografia del segle XX.

Finalment, l'anàlisi de les 24 biografies es dividirà en quatre parts: "Presentació del corpus bibliogràfic", "Antecedents del casori", "Primera etapa del matrimoni" i "Segona etapa del matrimoni". Aquestes obeeiran l'ordre cronològic dels esdeveniments ja que la majoria de les obres analitzades segueixen un esquema cronològic al parlar de l'enllaç. La divisió en dues parts del matrimoni obeeix al moment en què Felip de

¹ Per a veure el gruix de bibliografia, consultar *Annexos*.

² Per tal d'il·lustrar els fluxos de publicacions que hi havia hagut entre el 1931 i el 2018, es van realitzar gràfiques que són consultables en el cos del text.

Castella va deixar Anglaterra per assistir a l'abdicació de Carles V i a les conseqüents possessions territorials que heretava. Per tant, a la primera etapa es comentarà el temps que estigueren junts a Anglaterra, mentre que a la segona es parlarà de l'època que Felip de Castella va passar als Països Baixos combatent contra l'exèrcit francès.

Context històric

Hi ha dos motius principals que van conduir a la unió en matrimoni de Maria Tudor i Felip de Castella. Per una banda, la Reforma religiosa que s'havia iniciat en alguns principats germànics i que provocà una divisió dins l'Imperi de Carles V³. I, per l'altra, les rivalitats que aquest últim havia mantingut amb el rei de França des del 1519⁴, any de la coronació de Carles V.

El fet que s'escollís a Carles V com a emperador va empitjorar la relació que Espanya tenia amb França. El conflicte havia començat a causa de la possessió per terres navarreses i per les possessions italianes, en què Carles V va guanyar Milà i França⁵. Per tal d'afeblir l'Imperi, Francesc I de França va recolzar no només als prínceps alemanys que defensaven el protestantisme, sinó també als turcs, que amenaçaven l'Imperi des de l'orient del continent⁶. El fet que Carles V hagués de destinar els seus esforços a combatre l'enemic extern provocà que, dins de l'Imperi, el protestantisme anés agafant força⁷.

Els conflictes amb França, però, encara continuaven. El successor de Francesc I fou Enric II, qui trencà la Pau de Crépy que el seu pare havia firmat al 1544⁸ amb Carles V. El motiu fou l'ocupació de les places de Metz, Toul i Verdún al 1552, amb l'ajuda d'alguns prínceps protestants alemanys⁹. Carles V no va aconseguir recuperar cap de les possessions, però sí que guanyà terreny a Itàlia¹⁰. Malgrat això, veié que el seu Imperi es fragmentava¹¹ i, amb motiu de la mort d'Eduard VI a Anglaterra i la successió de Maria I, proposà el casament d'aquesta amb el seu fill, Felip, per tal d'encerclar territorialment a França.

³ MERRIMAN, John (2010): *A History of Modern Europe. From the Renaissance to the present*. London: W.W. Norton. p.98.

⁴ BENNASSAR, M.B; JACQUART, J.; LEBRUN, F.; DENIS, M. i BLAYAU, N. (1998): "Los grandes conflictos" dins de "VIII: Tensiones y conflictos". *Historia Moderna*. Madrid: Ediciones Akal., p.273.

⁵ MOLAS, P.; BADA, J.; ESCARTÍN, E.; SÁNCHEZ MARCOS, F.; GUAL, V. i MARTÍNEZ, M.A. (2000): *Manual de Historia Moderna*. Barcelona: Editorial Ariel., p.202.

⁶ TENENTI, Alberto (2011): *La Edad Moderna. XVI-XVIII*. Barcelona: Crítica., p.94.

⁷ MERRIMAN, John (2010): *op.cit.*, p.100.

⁸ MOLAS, P.; BADA, J.; ESCARTÍN, E.; SÁNCHEZ MARCOS, F.; GUAL, V. i MARTÍNEZ, M.A. (2000): *op.cit.*, p.203.

⁹ TENENTI, Alberto (2011): *op.cit.*, p.94.

¹⁰ MOLAS, P.; BADA, J.; ESCARTÍN, E.; SÁNCHEZ MARCOS, F.; GUAL, V. i MARTÍNEZ, M.A. (2000): *op.cit.*, p.203.

¹¹ BENNASSAR, M.B; JACQUART, J.; LEBRUN, F.; DENIS, M. i BLAYAU, N. (1998): *op.cit.*, p.275.

Així doncs, Carles V continuà la política de casaments que havia definit la monarquia dels Habsburg¹² amb aquesta última unió diplomàtica que significava la possible annexió d'Anglaterra a les possessions imperials.

Paral·lelament a la política exterior, dins l'Imperi es va intentar restaurar el catolicisme per obligar als prínceps germànics a reconvertir-s'hi i així poder acabar amb la problemàtica religiosa. Però l'empresa no funcionà, i s'acabà el conflicte amb la Pau d'Augsburg al 1555. Aquesta estipulava que cada príncep podia decidir quina era la religió del seu territori i que qualsevol habitant que no hi combregués podia emigrar¹³. Finalment, l'hereu de l'Imperi fou el germà de Carles V, Ferran I. Tal i com apunta Tenenti: “Carlos V soñaba con restablecer el prestigio del Imperio y convertir a su jefe en árbitro de los destinos continentales. No obstante, pese a perseguir su objetivo durante más de tres décadas, finalmente tuvo que reconocer que no lo había alcanzado”¹⁴.

¹² MERRIMAN, John (2010): *op.cit.*, p.175.

¹³ *Ibidem.* p.101-102.

¹⁴ TENENTI, Alberto (2011): *op.cit.*, p.92.

Punt de partida: “El reinado de Felipe II” segons García Cárcel

Ricardo García Cárcel divideix el seu capítol “El reinado de Felipe II”¹⁵ en dues parts: coetanis i historiadors. Segons Cárcel, Felip II sempre ha estat una figura polèmica, la opinió que s’ha tingut d’ell ha estat molt hostil¹⁶ i, a més, “ha sido el eje básico de lo que se ha llamado la leyenda negra contra España”. Aquesta tònica no respon només a una etapa històrica, sinó que es va repetint al llarg de la historiografia filipina fins avui dia. Tot i això, cal destacar que hi ha hagut etapes en què s’ha fet una revisió de la figura del monarca: durant el període de la Restauració, 1871-1910 i en acabar la Guerra Civil Espanyola; època en la què ens endinsarem en aquest treball¹⁷.

La primera part del capítol de Cárcel, més extensa que la segona, analitza què es va dir i escriure sobre Felip II quan aquest viva. Cal remarcar que no es va realitzar cap biografia del monarca en vida d’aquest. Això significa que tot el que ens ha arribat al llarg de la història ha estat escrit per persones del seu voltant, que tant podien ser amics com enemics¹⁸. Sempre s’ha dit que Antonio Pérez fou un personatge crucial en la creació de l’opinió negativa del monarca, reafirmant el rumors que d’ell corrien per tot Europa¹⁹. Segons Cárcel, però, la opinió dels països Europeus, i d’Espanya, ja estava formulada molt abans de l’aparició de Pérez²⁰.

A la península, tant el clergat com la noblesa van afavorir la imatge negativa del rei. Aquesta segona el criticaria, per exemple, pel fet de donar més importància a les arts que no pas a les armes²¹ i, també, pel seu caràcter tancat i distant que portaria a atorgar-li l’epítet de “Rey Prudente”²². A nivell europeu, des d’Itàlia es va exagerar el problema colonial americà²³. Des dels Països Baixos es va donar una visió de rei benèvol però

¹⁵ GARCÍA CÁRCCEL, Ricardo (2003): “El reinado de Felipe II”. Dins de *Historia de España siglos XVI y XVII. La España de los Austria*. Coordinat per Ricardo García Cárcel. Madrid: Ediciones Cátedra. Grupo Anaya, pp.109-152.

¹⁶ GARCÍA CÁRCCEL, Ricardo (2003): *op.cit.*, p.111.

¹⁷ Ídem.

¹⁸ Ídem.

¹⁹ Íbidem. p.114.

²⁰ Íbidem. p.115.

²¹ Íbidem. p.117.

²² Íbidem. p.117-118.

²³ Íbidem. p.119.

enganyat pels seus ministres²⁴. A Anglaterra la mala reputació del rei va ser causada pels conflictes polítics que hi havien hagut entre els dos regnes, nascuda a la Cort i controlada per Isabel I²⁵. Parker, historiador que es tractarà en els pròxims apartats, apunta en els seus estudis que Anglaterra va dur a terme una política contradictòria a Felip II perquè tenia por que la monarquia filipista acabés amb ella²⁶. De fet, l'autor apunta que la “involució” de Felip comença a partir del 1559²⁷, un any després de la mort de la seva segona esposa, Maria Tudor. Pel que fa a França, fou el país on més mala propaganda es feu del rei espanyol. Després dels conflictes que hi havien hagut al llarg del segle XVI entre francesos i espanyols, no és d'estranyar que “las mayores críticas contra el rey no tuvieron impacto efectivo hasta que se editaron en esa lengua”²⁸ [francesa].

Respecte als historiadors, a principis del segle XVII es va produir una gran ofensiva contra Felip II des d'Aragó; mentre que els cronistes del regnat de Felip III, fill de Felip II, tenien una opinió contradictòria del difunt monarca²⁹ deguda a una “crisis de valores y una pérdida de confianza en el papel directriz de la monarquía”³⁰. A nivell europeu, hi va haver una mena de regeneració de la figura de Felip II causada per la necessitat de fer front al patiment que hi hagué durant les guerres de religió del segle XVI³¹. Després, però, va arribar un període de crítiques a la figura del rei espanyol, en què la literatura satírica hi va tenir un paper molt important, recuperant tots els tòpics de la Llegendada Negra³².

Aquesta va ser represa d'igual manera durant el romanticisme liberal del segle XVIII, que va tenir repercussió al llarg del segle XIX. A Espanya succeí de la mateixa manera, on a poc a poc el punt de vista conservador es va anar imposant, criticant, tal com s'havia fet en vida del monarca, les seves aportacions culturals³³.

Entrats en el segle XX, fou gràcies a la obra *Felipe II, Rey de Espanya* (1912) de Bratli, publicada el 1925 a Espanya, que es començà a relativitzar i revisar la figura de Felip

²⁴ *Ibidem.* p.121.

²⁵ *Ibidem.* p.122.

²⁶ *Ídem.*

²⁷ *Ibidem.* p.118.

²⁸ *Ibidem.* p.124.

²⁹ *Ibidem.* p.129-130.

³⁰ *Ibidem.* p.128.

³¹ *Ibidem.* p.137.

³² *Ibidem.* p.149.

³³ *Ibidem.* p.149-151.

II³⁴. Tal examen trigà a quallar a Espanya, ja que les dictadures de Primo de Rivera i Franco significaren “el rearme ideològic de los sectores más integristas”³⁵. No fou fins als anys seixanta que hi hagué un canvi de paradigma, protagonitzat principalment per autors anglesos tals com Parker, Pierson o Kamen³⁶, els quals analitzarem seguidament. Tots aquests historiadors han contribuït, tal i com apunta Cárcel, a “disolver las connotaciones negativas de aquel rey”³⁷.

³⁴ *Ibidem.* p.151.

³⁵ *Ibidem.* p.151.

³⁶ *Ídem.*

³⁷ *Ídem.*

Presentació del corpus bibliogràfic

Per poder arribar a les 24 biografies que seguidament seran analitzades, es va començar amb una quantitat molt més àmplia d'obres que es va anar escurçant per la impossibilitat d'accedir-hi. Aquest primer apartat de l'anàlisi de les biografies té per objectiu veure quins són els motius que ens han conduït a tenir com a corpus del treball aquests 24 llibres, quan en un inici es partia d'un total de 65. A més a més, es podrà observar quina ha estat la rellevància que s'ha donat a les biografies de Felip II en el context espanyol des del 1931 fins enguany.

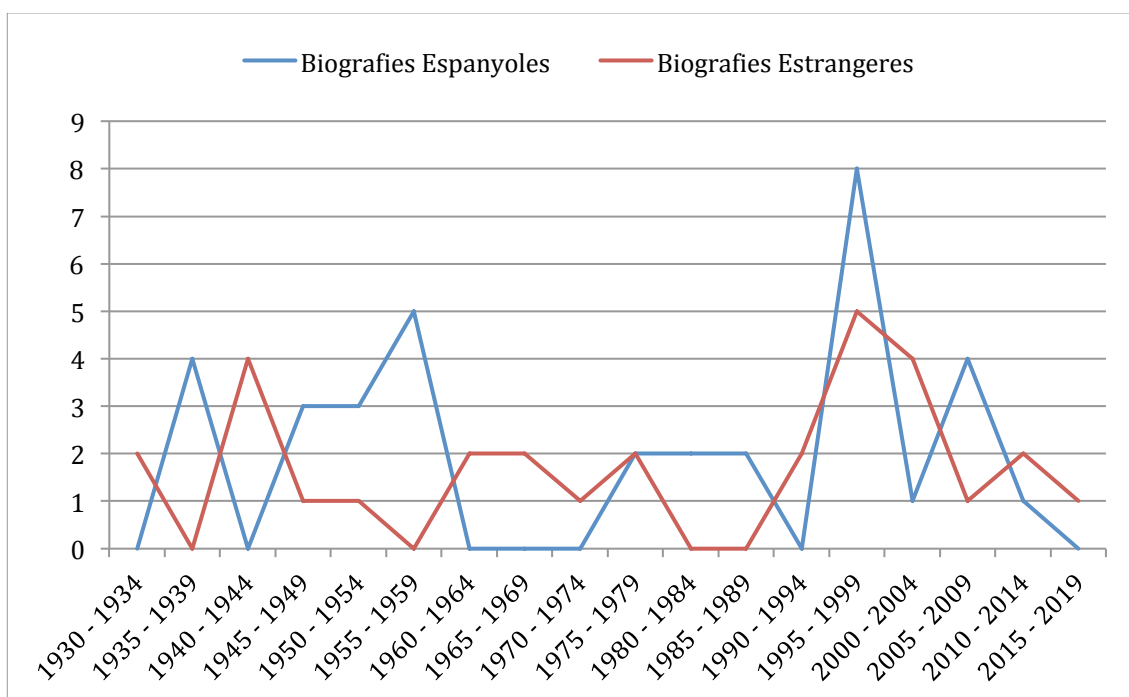
Prèviament d'endinsar-nos en l'estudi es realitzaren diversos esquemes que englobaven la bibliografia trobada tant a la Biblioteca Nacional Espanyola com a la Biblioteca Nacional de Catalunya. Es van tenir en compte les biografies des de 1931 fins al 2018, per tal de tenir una visió més àmplia del que anàvem a estudiar. El gruix de publicacions es va dividir en primeres edicions (tant espanyoles com estrangeres) i en les reedicions d'aquestes. Així, es volia veure quina era la fluctuació general de la publicació de les biografies de Felip II. A les gràfiques creades per il·lustrar si hi es produïen canvis o no es van dividir cronològicament en períodes de cinc anys: 1930-43, 1935-1939, 1940-1944, 1945-1949, etc. Partint les dècades es podia observar millor quins eren els fluxos de publicacions. Cal tenir en compte, però, que tot i que les gràfiques comprenen l'inici al 1930, aquest només s'ha tingut en compte per motius numèrics, i no conceptuals.

Així, es volia veure quina era la fluctuació general de la publicació de les biografies de Felip II. A les gràfiques creades per il·lustrar si hi es produïen canvis o no es van dividir cronològicament en períodes de cinc anys: 1930-43, 1935-1939, 1940-1944, 1945-1949, etc. Partint les dècades es podia observar millor quins eren els fluxos de publicacions. Cal tenir en compte, però, que tot i que les gràfiques comprenen l'inici al 1930, aquest només s'ha tingut en compte per motius numèrics, i no conceptuals.

Un cop efectuat aquest ordre cronològic, es va procedir a veure quins resultats s'obtenien de les gràfiques. Al mirar la primera³⁸ veiem que, pel que fa a les biografies espanyoles, hi ha dos pics de publicacions seguits, cada un, d'una davallada. El primer,

³⁸ Veure *Annex 2. Primeres edicions*.

del 1955-59, coincideix amb l'aniversari de l'abdicació de Carles V i la conseqüent herència dels territoris espanyols per part de Felip II, al 1556. El segon pic coincideix amb el quatrecentenari de la mort de Felip II, al 1598. Així doncs, els dos pics estan relacionats amb dates històriques importants en la vida del monarca. Després d'aquests auges venen dues davallades que es poden explicar per la fi dels aniversaris i la conseqüent pèrdua d'interès per la figura del monarca. Això explicaria, també, que el primer pic no coincideixi amb un auge de publicacions estrangeres, ja que l'herència imperial de Felip II tingué més rellevància a Espanya, sobretot si es té en compte que l'aniversari es celebrà en plena dictadura franquista. En canvi, el quatrecentenari de la mort de Felip II sí té una repercussió internacional, on veiem que també hi ha un auge de publicacions coincidint amb l'època de revisionisme de la figura del monarca.

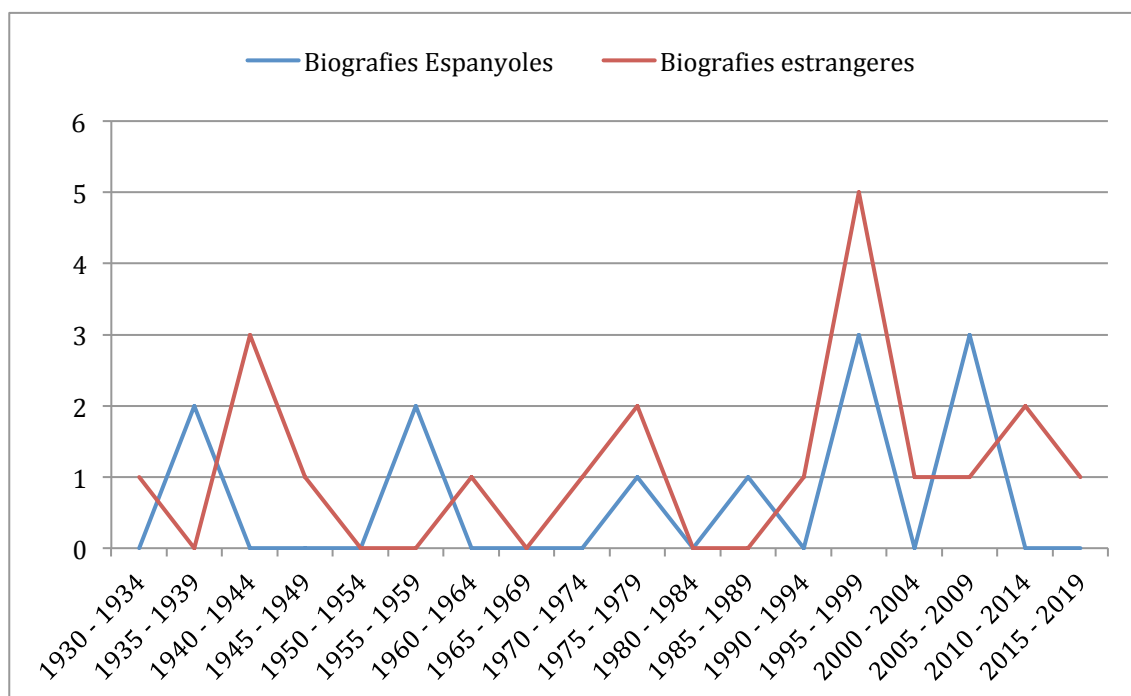

Gràfica 1. Còmput de llibres trobats a la Biblioteca Nacional de Catalunya i a la Biblioteca Nacional Espanyola.

Hi ha períodes tant pel que fa a les biografies espanyoles com a les estrangeres en què en cinc anys no es publica cap obra. Tot i això, sembla que existeix una retroalimentació ja que no trobem cap període sense publicacions, la manca d'obres espanyoles queda ocupada per les de producció forana. Les biografies que arriben des de l'exterior donen matisos a la manera com és explicada la història a la península, ja que en les primeres

apareixen noves idees o argumentacions sobre la figura de Felip II que trobem plasmades a les biografies espanyoles d'anys més tard.

A partir d'aquesta primera tria bibliogràfica es va procedir a fer el triatge de les obres a les que es podia accedir des de Catalunya³⁹. De seguida va denotar el fet que el volum d'obres estrangeres era major al de les espanyoles. Mentre que a Madrid el dipòsit d'obres espanyoles i estrangeres és bastant equivalent, a Catalunya hi ha una preponderància de reproduccions estrangeres per sobre de les nacionals. Veure la segona gràfica ens mostra quina és la diferència de volum entre les obres espanyoles i estrangeres trobades a Catalunya.

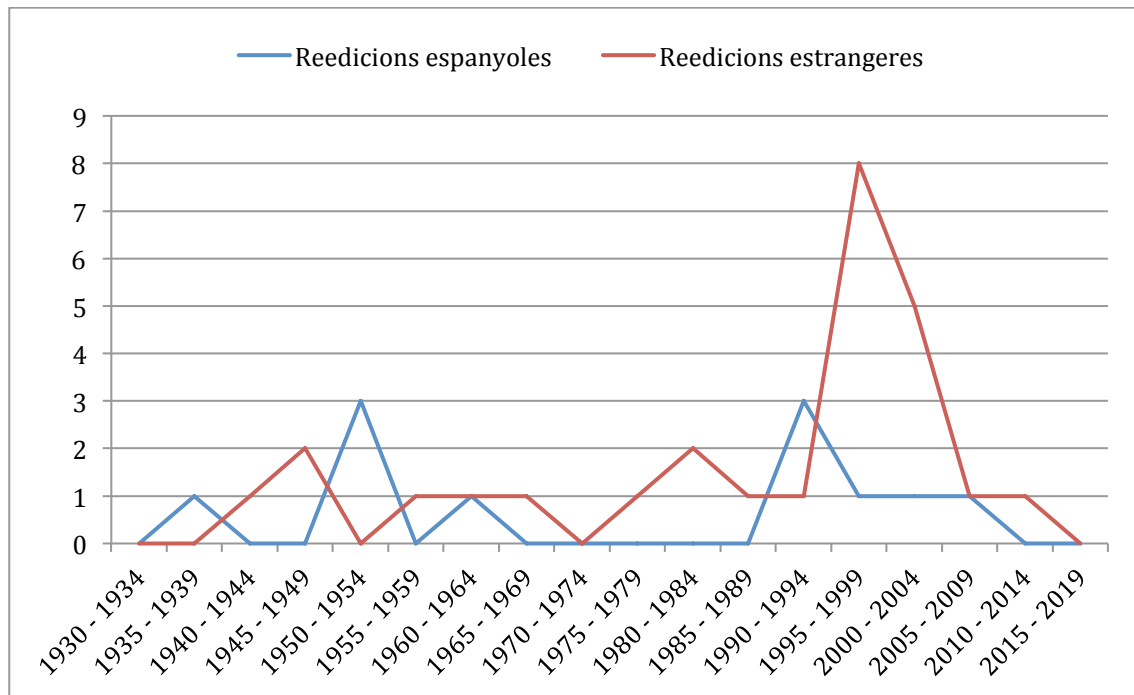
Gràfica 2. Còmput de llibres trobats a la Biblioteca Nacional de Catalunya i a la Xarxa de Biblioteques d'Universitats, i posteriorment analitzats.

La problemàtica que es veia en la gràfica anterior sobre les obres de les biblioteques catalanes, es repeteix en el cas de les reedicions⁴⁰, aquest cop, però, a nivell espanyol. Tal i com es pot llegir a la següent gràfica, existeix una preponderància de reedicions

³⁹ Veure Annex 3. *Primeres edicions a Catalunya*.

⁴⁰ Veure Annex 4. *Reedicions*.

estrangeres. El gruix d'aquestes és molt major al de les reproduccions de les obres espanyoles.

Gràfica 3. Còmput de reedicions tant de les biografies d'autors espanyols com les d'autors estrangers.

De les biografies trobades a Catalunya, finalment se'n van utilitzar 24, les que estaven compreses entre el 1931 i 1999⁴¹. A l'hora d'anar a cercar els quatre anys de matrimoni (1554-1558) en els llibres, primer de tot ens vam dirigir a l'índex per comprovar si, en les biografies, es destinaven capítols sencers al matrimoni entre Felip de Castella i Maria Tudor. Fins a la segona meitat dels anys 1970, els autors dedicaven al menys un capítol a parlar del matrimoni (a vegades, fins a tres o quatre). Exemples són "Matrimonio por razón de estado"⁴² de José Poch Noguera (1936) o "Philip and Mary"⁴³ de Charles Petrie (1963). D'aquest període s'exceptua, però, el cas de Reinhold Schneider, que engloba el matrimoni dins del capítol "Fe y Soberanía"⁴⁴, ja que només dedica unes pàgines a parlar de l'enllaç. L'altre cas és el de Manuel Fernández Álvarez

⁴¹ Exceptuant, però *Filippo II*, 1962, de Orestes Ferrara perquè només es van trobar reproduccions d'aquesta obra en italià.

⁴² POCH NOGUERA, José (1936): *Felipe II: vida y reinado de éste monarca español, soberano de más de medio mundo*. Barcelona: Editorial Araluce.

⁴³ PETRIE, Charles (1963): *Philip II*. Londres: Eyre and spottiswoode.

⁴⁴ SCHNEIDER, Reinhold (1943): *Felipe II o religión y poder*. Madrid: Sense Editorial.

qui, d'igual manera, només destina unes pàgines a parlar de la unió de Felip II i Maria Tudor a *Felipe II (Semblanza del rey prudente)* (1956).

Ambdós autors marquen la tònica que es seguirà a partir de 1975, en què s'ha hagut de trobar el moment en què es parlava del matrimoni a partir dels índexs temàtics i, en el cas de Geoffrey Parker (1978), Henry Kamen (1997) o Manuel Fernández Álvarez (1998) [entre altres], a partir dels índexs onomàstics.

I. Antecedents del casori

L'objectiu inicial del treball era analitzar com la historiografia ha valorat els quatre anys de matrimoni entre Maria Tudor i Felip de Castella, és a dir, de 1554 a 1558. Però al començar a llegir els capítols que es destinaven a la parella a les biografies de Felip II, ens adonarem que tots començaven explicant la relació a partir del 1553. Aquest fou l'any en què Maria Tudor, després de la mort del seu germà Eduard VI, pujava al tro d'Anglaterra. És una data a remarcar ja que, si Maria mai hagués arribat a ser reina, el matrimoni no s'hauria celebrat. La majoria d'autors, doncs, destaquen aquesta data com l'inici de la relació de Maria Tudor i Felip de Castella.

1.1 Motius del matrimoni

Les raons per les quals es va produir el matrimoni són varies, tant per part espanyola com anglesa. Però abans d'analitzar aquesta qüestió és rellevant veure que, tot i tractar-se de biografies de Felip II, en tres d'elles es destina part del capítol sobre el matrimoni a parlar de la infància de Maria Tudor.

L'únic autor espanyol que ens parla d'aquest tema és Poch Noguera, qui assenyala que Maria fou repudiada pel seu pare⁴⁵. Els tres autors que sí interioritzen en la vida de la monarca són Pfandl (1942), Walsh (1943) i Petrie (1963). Com es pot veure, tots són estrangers i publiquen les seves obres en el moment en què Espanya està en plena dictadura franquista. És el moment en què a nivell europeu hi ha un auge en el revisionisme de la figura de Felip II i de la història moderna, com hem vist en l'apartat *Punt de partida: "El reinado de Felipe II" segons García Cárcel*. Dels tres autors només Petrie és anglès, motiu pel qual no sorprèn que destini la meitat del capítol titulat "Philip and Mary"⁴⁶ a parlar, no només de la infància d'ella, sinó també de la història d'Anglaterra i els orígens de les relacions espanyoles i angleses.

⁴⁵ POCH NOGUERA, José (1936): *op.cit.*, p. 34-35.

⁴⁶ PETRIE, Charles (1963): *Philip II*. Londres: Eyre and spottiswoode.

Entrant ja en matèria de les raons per les quals es va convenir el matrimoni, tots els historiadors coincideixen en afirmar que el matrimoni es va dur a terme per raons polítiques i diplomàtiques. Des de la primera biografia, de David Loth (1933), fins a la última, de Joseph Pérez (1999), trobem frases que es van repetint com: “Decía un viejo refrán, que, los Habsburgo no acostumbraban a conquistar coronas, sino a *desposarse* con ellas”⁴⁷; “un matrimonio por «razón se estado»”⁴⁸; “sorprendente maniobra política”⁴⁹; “the marriage was merely a move in the game of political chess”⁵⁰; o “triunfo diplomático y dinástico”⁵¹.

D’igual manera, la majoria d’historiadors s’avenen en afirmar que el principal artífex del casament fou Carles V. L’Emperador va veure l’oportunitat de casar el seu fill amb Maria Tudor quan aquesta va pujar al tro, i ho va aconseguir: [Carles] “he become one more the able, experienced statesman of his early middle age [...]”⁵². Així doncs, s’atorga majoritàriament a Carles el haver tingut la idea d’unir, via matrimoni dinàstic, Espanya i Anglaterra.

Altrament, la diferència que es percep al llarg de la lectura de les biografies són els motius que conduïren a Carles V a voler que el seu fill es casés amb Maria Tudor, les seves raons personals i polítiques per concertar el casori. El primer motiu descrit pels historiadors és que Carles V va voler unir Anglaterra amb Espanya per poder compensar a Felip de Castella per la pèrdua del Sacre Imperi Romano Germànic, que heretà el germà de Carles V, Francesc I. En total són cinc els historiadors que afirmen que el que pretenia Carles V amb aquest moviment era compensar a Felip II: Poch Noguier (1936), Walsh (1943), Pierson (1975), Cloulas (1993) i Fernández Álvarez (1998).

Però és amb l’últim, Fernández Álvarez, que veiem una gran diferència a l’hora de plantejar-nos aquesta teoria. Mentre la resta repeteixen que Carles V va voler “improve the strategic position of Philip’s eventual inheritance”⁵³; Fernández Álvarez és l’únic en assenyalar que el motiu de deixar una bona herència als seus descendents era perquè

⁴⁷ POCH NOGUER, José (1936): *op.cit.*, p. 40.

⁴⁸ CRUCES POZO, José (1956): *Felipe II*. Madrid: Publicaciones españolas, p. 4-5.

⁴⁹ FERNÁNDEZ ÁLVAREZ (1956): *Felipe II (Semblanza del rey prudente)*. Madrid: Publicaciones españolas.

⁵⁰ PETRIE, Charles (1963): *op.cit.*, p. 78.

⁵¹ PARKER, Geoffrey (1998): *La gran estrategia de Felipe II*. Madrid: Alianza Editorial. Historia y Geografía, p. 254.

⁵² GRIERSON, Edward (1974): *King of two worlds. Philip II of Spain*. London: Collins, St James’s Palace, p. 35.

⁵³ PIERSON, Peter (1975): *Philip II of Spain*. Londres: Thames and Hudson, p. 24.

volia abdicar: “[...] la boda del príncipe Felipe con María Tudor de Inglaterra, en 1554; boda que parecía tan ventajosa para restaurar el predominio imperial sobre la Europa occidental, que permitiría a Carlos V poner en práctica algo que hacía tiempo que estaba deseando: su abdicación.”⁵⁴. L’autor ja havia destacat això en el primer llibre que publicava sobre Felip II, *Felipe II (Semblanza del rey prudente)*, 1956: Carles V “[...] esperó ya solo la primera oportunidad para proceder al relevo. Esa oportunidad se la ofreció cuando vió a su prima María Tudor coronarse como reina de Inglaterra”⁵⁵.

Es pot percebre en aquest matís del revisionisme del que parla Cárcel en el seu article, ja que mostra la part més humana de Carles V i no tant l’estratega polític. Perquè, tot i que al 1933 David Loth ja havia mencionat l’estat d’ànim de l’emperador, en la seva narració s’entén que, un cop efectuat el matrimoni, Carles V pot abdicar; no que el motiu del casori sigui, precisament, la voluntat d’abdicació: “Charles-Quint, malade et las, comptait se dégager de l’énorme fardeau de ses affaires aussitôt après avoir assisté à ce dernier triomphe qu’était cette union.”⁵⁶

Amb deu anys de diferència trobem les biografies escrites per Belenguer Cebrià (1988) i Braudel (1999), en què es recullen dues teories dels motius de l’abdicació de Carles V: contrarestar la pèrdua alemanya i unir religiosament els dos regnes⁵⁷. Aquesta segona teoria, de caire religiós, la trobem tan sols en dos autors més, Schneider (1943) i Cruces (1956). L’obra d’Schneider va arribar a Espanya en plena consolidació del franquisme, mentre que Cruces va escriure la seva quan aquest ja estava assentat. Aquesta distinció és interessant per veure quins eren els valors que es van voler imposar durant la dictadura i que, com es pot veure amb aquest exemple, van arribar a quallar. La importància donada a l’església o, dit de millor manera, a la restauració del catolicisme, segueix la idea principal del nacionalcatolicisme utilitzat durant la dictadura franquista. Tal i com afirmen Ángel Bahamonde i Ángel Jesús A. Martínez: “El discurso nacional católico, compatible con la fraseología edificada por el régimen, era heredero de la idea castellanizante de la Historia de España y de la valoración de la idea de Imperio, como

⁵⁴ FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel (1998): *Felipe II y su tiempo*. Madrid: Espasa Calpe, p. 320.

⁵⁵ Íbidem., p. 24.

⁵⁶ LOTH, David (1933): *Philippe II: 1527-1598*. Paris: Editorial Payot, p. 82.

⁵⁷ BRAUDEL, Fernand (1999): *Carlos V y Felipe II*. Madrid: Alianza editorial.

piezas maestras de la propaganda de la época que asociaba la idea de Imperio, a la idea de «Imperio católico mundial»[...]»⁵⁸.

Per últim, la teoria que ha estat majoritàriament acceptada és la que afirma que la maniobra política de Carles V tenia com a objectiu crear una potència que envoltés França i que, alhora, la pogués derrotar. Ja que aquest país, com s'ha vingut dient al llarg del treball, era un dels principals enemics de l'emperador: "Then the circle around France would be closed one and for all: Spain, Italy, Savoy, Burgundy, the Netherlands—and now England."⁵⁹. A més, amb aquesta unió es pretenia alhora protegir els Països Baixos de qualsevol ofensiva francesa es pogués originar al mar⁶⁰.

Ara bé, no es podia efectuar el matrimoni si els nuvis no ho volien. Respecte a Maria Tudor, ella ja havia estat compromesa, amb només sis anys, a Carles V, el seu cosí, tot i que aquest finalment es va casar amb Isabel de Portugal. Les raons per les quals la reina d'Anglaterra es va voler casar amb Felip només són mencionades per autors estrangers. Cap espanyol exposa quines foren les raons per les quals Maria Tudor va voler contraure matrimoni. A banda d'això, s'argumenta que hi va haver dues raons que la conduïren a l'enllaç. Per una banda, Maria Tudor havia demanat ajuda a l'emperador per poder mitigar les revoltes que es van originar a Anglaterra arran de la seva coronació⁶¹, de manera que Carles V va trobar en el matrimoni la manera com la seva cosina podia tornar-li el favor. Per altra banda, com coincideixen tots els autors, la reina volia instaurar el catolicisme a Anglaterra, i per fer-ho necessitava un marit catòlic⁶².

Aquesta ajuda de Carles V es donà a causa de les revoltes instigades per Northumberland i Somerset. La majoria de biògrafs que expliquen aquests fets són estrangers, de fet, només tres espanyols fan una menció rasa i curta al conflicte. Els successos tingueren lloc al cor d'Anglaterra quan aquests dos personatges, que havien estat conselles d'Enric VIII, pare de Maria Tudor, van intentar que Joana Grey accedís

⁵⁸ ARÓSTEGUI, Julio; BAHAMONDE, Ángel; MOLINERO, Carme; OTERO, Luis Enrique i YSÀS, Pere (1999): *Historia de España siglo XX. 1939-1996*. Coordinat per Jesús A. Martínez. Madrid: Ediciones Cátedra., p.30.

⁵⁹ MAASS, Edgar (1946): *The dream of Philip II: a biography*. Indianapolis. New York: The bobs-merrill company, p. 83.

⁶⁰ VÁZQUEZ DE PRADA, Valentín (1978): *op.cit.*, p. 25.

⁶¹ PETRIE, Charles (1963): *op.cit.*, p. 71.

⁶² Loth (1933), Poch Noguera (1936), Pfandl (1942), Schneider (1943), Walsh (1943), Petrie (1963), Grierson (1974), Pierson (1975), Cloulas (1993) i Kamen (1997).

al tro de la reina legítima⁶³. La primera vegada que es parla de Joan Grey en una de les biografies és de la mà de Mariano Tomás (1938) quan diu que “habría pisado María Tudor sobre la sangre de Juana Grey”⁶⁴. S’entén que Maria Tudor va vèncer els revolucionaris. La cita la trobem en una obra escrita un any abans que s’acabi la Guerra Civil espanyola. Tenint en compte que no es tornarà a parlar d’aquest conflicte fins al 1997 amb Tomàs Cabot i al 1998 amb Fernández Álvarez, des d’abans de la Guerra Civil fins a plena democràcia espanyola no es menciona en cap moment la revolta contra el poder monàrquic de Maria Tudor, qui era l’hereva del seu germà tant per línia successòria com per les ordres que havia deixat el seu pare. D’alguna manera queda sancionat qualsevol tema que tingui a veure amb revoltar-se contra el poder o la caiguda d’aquest.

Reprenent el fil del motiu del casament, no es pot entendre aquest sense la figura de Felip de Castella. Ha estat considerat majoritàriament com al del fill obedient que, tot i no voler-se casar, ho fa pel seu pare⁶⁵. I que, a més, abandona la proposta de matrimoni a Maria de Portugal, qui era alhora tia de la difunta esposa de Felip de Castella, Maria Manuela de Portugal⁶⁶. El príncep va acceptar així el seu deure com a fill de l’emperador. Aquesta visió és preponderant a totes les biografies de Felip II, des de les més antigues a les més recents i independentment de si són espanyoles o no. Així doncs, trobem repetides vegades (per no dir que en tots els casos) l’adjectiu “obedient” per descriure l’actitud del príncep envers el matrimoni: “como hijo obediente”⁶⁷; “hijo obediente que era”⁶⁸ o “Obedientemente, Felipe había aceptado la propuesta de Carlos [...]”⁶⁹.

Per molt que el consens entre els historiadors sigui que Felip de Castella va casar-se sota les ordres paternes, la manera com s’encara aquesta acceptació per part del príncep ha estat plantejada de manera diferent. Fins al 1974 ens trobem davant d’un Felip, no només obedient, sinó fins i tot submís⁷⁰ en les obres del període del 1930. Als anys

⁶³ PFANDL, Ludwig (1942): *Felipe II, bosquejo de una vida y una época*. Madrid: Cultura Española S.L., p. 248.

⁶⁴ TOMÁS, Mariano (1938): *op.cit.*, p. 24-25.

⁶⁵ BELENGUER CEBRIÀ, Ernesto (1988): *Felip II: en sus dominios jamás se ponía el sol*. Madrid: Anaya Editorial., p. 22.

⁶⁶ KAMEN, Henry (1997): *Felipe de España. Siglo XXI de España*. Madrid: Siglo Veintiuno Editores., p. 53.

⁶⁷ POCH NOGUER, José (1936): *op.cit.*, p. 35.

⁶⁸ WALSH, William Thomas (1943): *Felipe II*. Madrid: Espasa-Calpe., p. 144.

⁶⁹ KAMEN, Henry (1997): *op.cit.*, p. 59-60.

⁷⁰ POCH NOGUER, José (1936): *op.cit.*, p. 53.

1940 la imatge varia un pèl, de manera que se'ns presenta un príncep devot que farà el sacrifici de casar-se amb Maria Tudor per tal de poder restaurar el catolicisme: “Pero Felipe, a los veintisiete años, leal y apasionado servidor de Cristo, estaba, a la vez, ávido de glorias y placeres de este mundo, y extendió sus manos abiertas hacia el fantasma de los sueños de su padre”⁷¹. Tal i com apunta Borja de Riquer:

“La victoria franquista supuso una profunda ruptura con las tradiciones culturales anteriores [...] este panorama no fue solo resultado de una acción gubernamental negativa, llena de prohibiciones, controles y vigilancia sobre todas las manifestaciones culturales, sino también el fruto de una propuesta oficial basada en una compleja mezcla, no siempre armoniosa, entre el viejo antiliberalismo católico y el nuevo fascismo”⁷².

El franquisme, doncs, podria haver tingut influència en la manera de presentar el personatge de Felip de Castella a les seves biografies compreses en aquesta etapa de la història espanyola. Durant els 1950 la personalitat religiosa es manté, fins arribar a l'obra de Edward Grierson, *King of two worlds. Philip II of Spain* (1974).

Per primera vegada s'expressa que, tot i que el príncep obeí, no ho volia fer: “but the truth was, that for all his compliance with the emperor's wishes, he felt a deep personal repugnance to the match.”⁷³. A partir d'aquest moment, que coincideix amb la fi de la dictadura franquista, es començaran a esmenar les reticències de Felip de Castella sobre el matrimoni. Fins al punt que Henry Kamen al seu *Felipe de España* (1997), explicarà com el príncep tenia opinions diferents sobre com governar la monarquia i ens posarà com exemple les discrepàncies que ambdós tingueren envers com dirigir i controlar les colònies d'Amèrica⁷⁴. De fet, serà l'únic autor que parlarà profundament dels conflictes a Amèrica, tot i que d'aquest continent se'n parlarà com a primera font de les riqueses espanyoles (com es veurà en el següent apartat).

El darrer factor important a tenir en compte a l'hora de parlar d'aquest casament és la repercussió social que va tenir tant a Espanya com a Anglaterra. Pel que fa als espanyols, la majoria d'autors coincideixen en afirmar que van estar molt contents amb la notícia del casori i que, els homes que acompanyaren al rei, es gastaren molts diners

⁷¹ WALSH, William Thomas (1943): *op.cit.*, p. 143.

⁷² DE RIQUER, Borja (2010): *Historia de España. Volumen 9: La dictadura de Franco*. Dirigit per Josep Fontana i Ramón Villares. Barcelona: Crítica Editorial., p. 297.

⁷³ GRIERSON, Edward (1974): *op.cit.*, p. 42.

⁷⁴ KAMEN, Henry (1997): *op.cit.*, p. 60.

en vestits i joies per tal de fer bona impressió⁷⁵. Els ànims canviaren al arribar a la illa i veure que no eren ben rebuts i que, fins i tot, arribaven a ser insultats⁷⁶.

Aquesta poca estima per part dels anglesos es donava pel fet que des d'un inici no es va voler que Maria Tudor es casés amb un estranger: “El Parlamento se dirige a la reina con ruego de que tome por esposo un inglés”⁷⁷; “English opinion was divided over Mary’s marriage, thought all agreed she had to take a husband if she meant to rule effectively. The majority wished to see her married to an Englishman, to keep England free if foreign entanglements”⁷⁸. Aquest últim “foreign entanglements” és crucial per entendre el motiu d’aquesta animadversió cap als espanyols ja que, com apunta Maass: “they did not want Spanish Catholicism, and still less did they want to be drawn into the continental conflicts of Spain and the Emperor.”⁷⁹.

Tal i com apunten els historiadors, Maria Tudor va treure el seu caràcter familiar, heretat d’Enric VIII: “Marie était suffisamment Tudor pour ne point laisser son peuple lui dicter sa volonté.”⁸⁰. Loth (1933) no és l’únic en parlar del caràcter Tudor de la reina anglesa pel que fa al seu casament, sinó que també se li destaca en el moment de fer front a les revoltes que amenaçaven la seva continuïtat a la monarquia: “ [...] María ha despertado la energía de los Tudor”⁸¹; “[...] Cuando da cuenta al Parlamento de su próxima boda, nadie se atreva a contradecirla”⁸²; “But one again Mary proved herself a genuine Tudor, true daughter of a family that has always demonstrated its full stature in great crises”⁸³. Ara bé, com es veurà més endavant, aquesta descripció canvia completament al si del casament i la relació entre Maria Tudor i Felip de Castella.

Els francesos van tenir un paper important en l’escampada de rumors sobre els espanyols. Hi ha un cert consens entre els historiadors en afirmar que Noailles, l’ambaixador francès a Anglaterra, va estendre la por no només a la Cort i al Parlament, sinó també entre el poble per tal d’evitar el matrimoni. Walsh apunta que “La oposición

⁷⁵ FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel (1998): *op.cit.*, p. 744.

⁷⁶ WALSH, William Thomas (1943): *op.cit.*, p. 171.

⁷⁷ TOMÁS, Mariano (1938): *Felipe II, rey de España y monarca del universo*. Zaragoza: Ediciones Luz., p. 26.

⁷⁸ PIERSON, Peter (1975): *op.cit.*, p. 28.

⁷⁹ MAASS, Edgar (1946): *op.cit.*, p. 80.

⁸⁰ LOTH, David (1933): *op.cit.*, p. 80.

⁸¹ PFANDL, Ludwig (1942): *op.cit.*, 252.

⁸² SCHNEIDER, Reinhold (1943): *op.cit.* p. 38-39.

⁸³ MAASS, Edgar (1946): *op.cit.*, p. 80.

hacia Felipe fue artificial, urdida por Noailles y los libelistas”⁸⁴. Si es té en compte el que diu la majoria⁸⁵ sí que hi va haver un descontentament cap als espanyols, però, d’igual manera, aquest va ser molt més gran a causa de dels rumors ideats pels francesos: “la propaganda francesa, hábilmente contada por el embajador Noailles, aireaba los viejos temores”⁸⁶.

Tot i aquests esforços, el matrimoni es feu efectiu i Felip de Castella marxava cap a Anglaterra deixant al seu fill, Carles, i a Joana, la seva germana, com a regent d’Espanya. Sobre aquest tema és interessant destacar el que diu Fernández Álvarez a *Felipe II y su tiempo* (1998), ja que Carles V va designar a Joana com a regent perquè Felip li ho va dir: “Carlos V nombrará a Juana, su hija, como lugarteniente y gobernadora [...] inducido por Felipe”⁸⁷. Veiem, doncs, que en certa manera s’abandona la visió de Felip com a “fill obedient”, ja que és capaç d’influir fins i tot en les decisions del seu pare.

1.2 Consolidació de l’enllaç

Carles V, com a artífex de la unió entre Felip de Castella i Maria Tudor, participà activament en la redacció del contracte matrimonial dels promesos. Envià ambaixadors a Anglaterra que l’informaven en tot moment dels acords a què s’havia d’arribar⁸⁸. El príncep, en canvi, “no tomaba parte alguna en las negociaciones.”⁸⁹. Tots els autors esmenen els mateixos punts en el contracte, que estipulava:

“Felipe se compromete a no violar ninguno de los derechos y libertades de Inglaterra. No introducirá en ella tropas ni conducirá a la reina fuera del país sin su consentimiento. No impondrá a extranjeros en los cargos del Estado ni arrastrará a Inglaterra a guerras exteriores. Si la pareja tiene un hijo, éste heredará, además de Inglaterra, los antiguos territorios borgoñones, los países Bajos y hasta España, en el caso de que llegara a morir el príncipe don Carlos. Si la reina muriese antes que Felipe, este ya no tendría ningún poder en Inglaterra.”⁹⁰.

⁸⁴ WALSH, William Thomas (1943): *op.cit.*, p. 103.

⁸⁵ Pfandl (1936), Maass (1946), Petrie (1963), Cloulas (1993), Kamen (1997) i Fernández Álvarez (1998).

⁸⁶ FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel (1998): *op.cit.*, p. 751.

⁸⁷ Íbidem., p. 746.

⁸⁸ PFANDL, Ludwig (1942): *op.cit.*, 258.

⁸⁹ POCH NOGUER, José (1936): *op.cit.*, p. 35.

⁹⁰ CLOULAS, Ivan (1993): *Felipe II*. Buenos Aires, Argentina: Javier Vergara Editor S.A., p. 71.

El contracte estava basat en el que havien signat els Reis Catòlics abans de casar-se⁹¹ i va ser tan dur—per a Felip de Castella, qui només hi tenia obligacions⁹²— per garantir, d'aquesta manera, els possibles abusos que des de la monarquia espanyola i imperial es podrien fer a Anglaterra⁹³. El Parlament tenia por que Felip utilitzés la monarquia anglesa per entrar en els conflictes europeus. Per això, es va deixar al príncep espanyol sense cap mena de poder en el govern anglès, “[...] for defence against an enemy as much as anything else⁹⁴”. Però, per què Carles V afavorí la redacció d'un contracte en què s'estipulava que Felip no podria intervenir en el govern? Pfandl exposa que Carles V havia previst que, tot i que els suposats fills dels monarques naixerien a Anglaterra, serien educats com a espanyols: “no serán ingleses, sino auténticos españoles de raza, y dentro de una generación se experimentará cómo Inglaterra queda, al igual que Flandes, bajo la soberanía española”⁹⁵.

David Loth (1933) explica que Felip de Castella “découvrit bientôt que le Parlement n'était pas plus à craindre, sinon moins, que ses Cortès. Mais, en revanche, les nobles anglais qui « conseillaient » la Reine étaient beaucoup plus puissantes qu'aucun Grand d'Espagne ne l'avait été, même avant le règne de Ferdinand et d'Isabelle”⁹⁶. Segurament per aquest motiu les obres pertanyents al revisionisme de la figura de Felip de Castella, com són la de Cloulas i la de Fernández Álvarez, apunten que Carles V pensava en la idea de l'habitació privada del matrimoni com el lloc en què Felip podia intervenir en les qüestions diplomàtiques o governamentals, a través d'influenciar a la seva esposa⁹⁷. Així doncs, Carles V va aconsellar al seu fill que es guanyés l'estima de la seva muller i, també, la del poble anglès, per tal de facilitar l'accés al govern del país⁹⁸. Aquest “bon comportament” adoptat pel príncep es comenta de seguida i és llargament explicat entre els historiadors.

⁹¹ CLOULAS, Ivan (1993): *op.cit.*, p. 71.

⁹² PFANDL, Ludwig (1942): *op.cit.*, 268.

⁹³ Íbidem. 268 i WALSH, William Thomas (1943): *op.cit.*, p. 146.

⁹⁴ PETRIE, Charles (1963): *op.cit.*, p. 76.

⁹⁵ PFANDL, Ludwig (1942): *op.cit.*, 269.

⁹⁶ LOTH, David (1933): *op.cit.*, p. 96.

⁹⁷ CLOULAS, Ivan (1993): *op.cit.*, p. 71 i FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel (1998): *op.cit.*, p. 751.

⁹⁸ CLOULAS, Ivan (1993): *op.cit.*, p. 71.

Fins al 1945, exceptuant a Mariano Tomás (1938), s'exalta el bon comportament que Felip adopta envers la seva futura esposa, fins al punt d'afirmar que li agafa estima⁹⁹. A partir de Grierson (1945), es comença a descriure que la manera de comportar-se de Felip està lligada a l'objectiu de guanyar-se la simpatia del govern per poder-hi accedir. Per exemple, Pierson (1975) afirma que “Philip heeded his father’s instructions and tried, by diplomacy in the council and, more persuasively, through Mary who adored him, to guide the direction of English policy.”¹⁰⁰. Tal i com s’ha vist abans, la biografia de Grierson és la que ens marca un abans i un després en la manera com es descriu el comportament de Felip de Castella, tant cap al seu pare com, ara, cap a la seva futura esposa.

La biografia que trobem abans de la de Grierson és la de Petrie (1963). L'autor també apunta que Felip intenta fer bona impressió, allunyant-se del que es deia d'ell als països protestants: “Philip took good care not even to appear to participate in English political matters, and he went out of his way to make good impression upon everyone with whom he came in contact: nor is there any reason to suppose that this was hypocrisy, for he was very far from being the ogre of Protestant legend”¹⁰¹.

Felip de Castella no tenia massa bona reputació entre els alemanys i els flamencs, que el definien, a través de la visió de Walsh, com un “vampiro solitario”¹⁰², “un moroso y taciturno introvertido, rumiando su reconcentración en la oscuridad”¹⁰³. Pfandl cita una carta que Ruy Gómez de Silva, mà dreta de Felip, envia a l'emperador al veure el bon comportament que té el príncep a Anglaterra. La resposta de Carles V és: “Pues debe de haberse mudado muy radicalmente”¹⁰⁴. Aquesta cita ens ajuda a veure que Felip de Castella s’havia guanyat la seva reputació i que, a Anglaterra, va haver de canviar el seu comportament per assegurar-se l’ascens al poder.

Per acabar d’arrodonir una bona arribada al país anglès, Felip de Castella va portar-hi gairebé un milió de ducats¹⁰⁵. Els cofres dels diners foren traslladats amb carruatges luxosos per tal que el poble anglès veiés com de ric era el pretendent de la reina¹⁰⁶. Els

⁹⁹ PFANDL, Ludwig (1942): *op.cit.*, 271-272.

¹⁰⁰ PIERSON, Peter (1975): *op.cit.*, p. 29.

¹⁰¹ PETRIE, Charles (1963): *op.cit.*, p. 80.

¹⁰² WALSH, William Thomas (1943): *op.cit.*, p. 130.

¹⁰³ Ídem.

¹⁰⁴ PFANDL, Ludwig (1942): *op.cit.*, 271.

¹⁰⁵ FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel (1998): *op.cit.*, p. 750.

¹⁰⁶ PFANDL, Ludwig (1942): *op.cit.*, 270.

diners arribaven de les Índies, però, tot i que a l'octubre de 1553 havia arribat una bona quantitat de diners, la sotragada de treure de cop prop d'un milió de ducats va deixar els mercats espanyols en molt mal estat, quasi en bancarrota¹⁰⁷. Tan sols són set els autors que mencionen els problemes econòmics tant de la monarquia espanyola com de l'Imperi. Hi ha una tònica general a les biografies de destacar aquells aspectes personals o de caràcter dels monarques, més que no pas temes polítics o econòmics, en què hi passen pel damunt.

1.3 Primera trobada entre Felip de Castella i Maria Tudor

A les biografies de Felip II s'explica com, la nit abans de contraure matrimoni, els dos promesos es van trobar a la sala d'audiències de la reina Maria per tal de veure's en persona abans del casament¹⁰⁸. En aquesta vetllada es van intercanviar petons entre les dames de la cort de la reina i els acompanyants del príncep. Tal i com mana la cordialitat dels dos països, primer es van fer un petó al llavis, a la manera anglesa—fet que enutjà als espanyols, que ho trobaven estrany i de mala educació—, i, després, els homes besaren la mà de les dames, tal i com tradicionalment es fa a Espanya¹⁰⁹. Segons David Loth (1933), el motiu pel qual es van veure fou perquè la reina volia ser romàntica i que Felip l'anés a trobar en secret¹¹⁰. Però a parir de Pfandl (1942) s'explica aquesta trobada com un sopar privat, però no secret. En què no només es van conèixer els nuvis, sinó que fou el moment en què s'anuncià que Carles V havia abdicat de Nàpols i li havia concedit el regne al seu fill. L'objectiu d'aquesta maniobra era que Felip es casés essent rei, com Maria Tudor¹¹¹.

Durant aquesta reunió privada fou la primera vegada que els futurs esposos es veien en persona. Tant la reina com el ara ja rei (de Nàpols) havien tingut la oportunitat de veure un retrat de la futura respectiva parella. A Maria Tudor se li havia enviat un retrat de Felip de Castella pintat per Tiziano. Mentre que ell havia rebut un retrat de Maria firmat

¹⁰⁷ WALSH, William Thomas (1943): *op.cit.*, p. 152 i MAASS, Edgar (1946): *op.cit.*, p. 80.

¹⁰⁸ PFANDL, Ludwig (1942): *op.cit.*, 265.

¹⁰⁹ FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel (1998): *op.cit.*, p. 753.

¹¹⁰ LOTH, David (1933): *op.cit.*, p. 91.

¹¹¹ FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel (1998): *op.cit.*, p. 753.

per Antonio Moro¹¹². Actualment, ambdós es troben al Museu del Prado, a Madrid. Aquest fet, que pot semblar més anecdòtic, ha tingut tres maneres d'explicar-se. Mentre que la majoria d'autors ho comenten, n'hi ha tres que donen un to polític al fet. Primerament, David Loth (1933), diu que és Carles qui li envia el quadre a la seva cosina per tal que aquesta pugui veure amb qui es casarà; després que ella li advertís que no ho faria amb ningú sense haver-lo vist abans¹¹³. Després arribem a Pfandl (1942), qui explica que fou Maria d'Hongria¹¹⁴, germana de Carles V i igualment cosina de Maria Tudor, qui li envià el retrat de Felip de Castella per tal d'assegurar-se l'enamorament de la reina anglesa¹¹⁵. Maria d'Hongria era la regent nomenada per Carles V a Hongria. La política de Carles V es basava en tenir familiars que feien la funció de regents en els seus territoris. Aquests tenien cert poder dins l'Imperi, motiu pel qual Maria d'Hongria apareix moltes vegades al costat de Carles V al parlar sobre Anglaterra¹¹⁶. Finalment, Fernández Álvarez (1998) exposa que fou Felip de Castella mateix qui realitzà l'intercanvi de retrats.

És en aquest punt de les biografies, en el marc de la trobada, en què s'escriuen la major part de descripcions de la reina Maria. Gairebé tots els autors parlen sobre l'aspecte de Maria Tudor, alguna molt més explícitament que d'altres. En canvi, de descripcions de Felip de Castella en el mateix exemple només en trobem dues, Mariano Tomás (1938) i Pfandl (1942).

Pel que fa a Maria Tudor, amb el pas del temps les seves descripcions es centren més en el caràcter que no en el físic. El primer en descriure la reina és Loth (1933), on expressa que és baixa, prima, sense celles, canosa i lletja fins al punt que “[...] Tous ses talents, son instruction, ses goûts littéraires, son habilité au luth et à l'épINETTE, n'étaient pas apparents à première vue.¹¹⁷”. Aquí el físic té tanta importància que fins i tot afecta a l'intel·lecte d'ella. Poch Noguier (1936) combrega amb la lletjor de la reina expressant que per a Felip de Castella “entonces se alumbraba su idilio al sol de España y ahora las brumas inglesas”¹¹⁸. A partir de Pfandl (1942) s'exposa la problemàtica de la dura infància de Maria Tudor per tal d'explicar els motius pels quals no és massa bonica. Un

¹¹² Íbidem., p. 750.

¹¹³ LOTH, David (1933): *op.cit.*, p. 81.

¹¹⁴ Germana de Carles V i regent d'Hongria.

¹¹⁵ PFANDL, Ludwig (1942): *op.cit.*, 255-256.

¹¹⁶ MOLAS, P.; BADA, J.; ESCARTÍN, E.; SÁNCHEZ MARCOS, F.; GUAL, V. i MARTÍNEZ, M.A. (2000): *op.cit.*, p.200.

¹¹⁷ LOTH, David (1933): *op.cit.*, p. 91.

¹¹⁸ POCH NOGUER, José (1936): *op.cit.*, p. 49.

exemple d'aquestes descripcions és la que fa Cloulas (1993): “A los treinta y siete años, María Tudor tiene el aspecto de una solterona, bastante baja y delgada. De aire tímido, su marcha es silenciosa, su voz grave y bien timbrada, lleva en su rostro, surcado de arrugas, la huella de las angustias sufridas al antojo de los cambios de humor de su terrible padre.”¹¹⁹. Finalment, Fernández Álvarez descriu la reina però sense expressar cap mena de característica física. La visió de la monarca ha canviat, si bé en els anys 1930 només se la descrivia a nivell físic, a partir dels anys 1940 comença un abandonament de les característiques físiques per tal d'abordar el caràcter de la monarca o els motius pels quals va envellir de la manera que ho feu.

A partir del moment en què Maria Tudor coneix a Felip de Castella, se la comença a descriure com una dona enamorada perdudament del seu futur marit. Alguns autors ja destaquen aquest enamorament quan la reina rep el retrat del príncep. Abans, però, ella no havia tingut aquesta mena de sentiments, tal i com Petrie (1963) destaca en una carta de Renard, l'ambaixador espanyol a Anglaterra: “she had never felt the spur of what people called love, nor had ever so much as thought of being married, until Providence had raised her to the throne; and what if she now consented to it, it would be in opposition on her own feelings, from a regard to the public good”¹²⁰; coincidint amb el que d'ella expliquen Walsh (1943) i Grierson (1974).

De fet, a partir del moment en què coneix a Felip de Castella, Maria Tudor deixarà de ser aquella reina que havia tret el fort caràcter Tudor per fer front a les revoltes que amenaçaven el seu regne o per imposar el seu matrimoni. Des d'aquesta ocasió se la descriurà com una dona sentimental, romàntica i molt enamorada¹²¹: “[...] Mary who adored him [...]”¹²². Aquests sentiments en cap moment seran atorgats al seu futur espòs. Sinó que majoritàriament d'ell es dirà que no li tenia estima. Maass arribarà a dir que, a mesura que avança el matrimoni, “A gnawing hatred for this woman was arose in his heart. [...] Philip was ashamed of his own thoughts.”¹²³. La cita més interessant sobre els sentiments de Felip, però, la trobem de la mà de Petrie (1963): “From then until now a controversy has raged with regard to their feelings for one another. Neither ever put pen to paper on the subject, so any conclusion must be based on surmise but

¹¹⁹ CLOULAS, Ivan (1993): *op.cit.*, p. 68.

¹²⁰ PETRIE, Charles (1963): *op.cit.*, p. 73-74.

¹²¹ POCH NOGUER, José (1936): *op.cit.*, p. 48-50.

¹²² PIERSON, Peter (1975): *op.cit.*, p. 29. Citat per Fernández Álvarez: FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel (1998): *op.cit.*, p. 753.

¹²³ MAASS, Edgar (1946): *op.cit.*, p. 83.

there is a good deal of circumstantial evidence which is of considerable value”¹²⁴. Per tant, majoritàriament s’han basat en evidències que poden ser diferentment interpretades, ja que els monarques no deixaren res escrit.

¹²⁴ PETRIE, Charles (1963): *op.cit.*, p. 78.

II. Primera etapa del matrimoni

2.1 Casament i embaràs

Felip de Castella i rei de Nàpols i Maria Tudor I d'Anglaterra es casaven el dia 25 de juliol de 1554, dia de Sant Jaume (Santiago, Patró d'Espanya), a la catedral de Winchester¹²⁵. Així es consolidava el matrimoni que unia les corones anglesa i espanyola. Fou una cerimònia pel poble més que no pas pels monarques, ja que aquests havien celebrat el matrimoni per poders el 5 de gener del mateix any, en què Felip de Castella fou representat pel compte d'Egmont, per tal d'evitar que Maria Tudor es casés amb algun altre pretendent¹²⁶.

Mesos després es comença a estendre el rumor que Maria Tudor estava embarassada. El govern va comunicar el naixement del futur hereu, però a principis de primavera va haver de desmentir l'embaràs ja que Maria I patia una malaltia, segurament hidropesia¹²⁷. Pel que fa a l'embaràs, també el trobem explicat de maneres diferents. Si bé tots els autors coincideixen en l'esterilitat de Maria Tudor, a partir de Parker (1978), es deixa de culpar-la tan sols a ella per la falta d'un hereu. Així, en Pfandl (1942) trobem escrit: "el fracaso orgánico de María"¹²⁸; en Maass (1946): "Philip felt that Mary had made him ridiculous"¹²⁹; i, finalment, en Grierson (1974): "Philip had been trapped in a position where he had not only to suffer the sneers and pasquinades of English enemies with their imputations on his virility [...] but even more, he had to endure the official congratulations offered by the ambassador of a foreign power (Poland) on the actual birth of an heir."¹³⁰.

En canvi, a partir del 1978 trobem una crítica al paper del rei Felip en la cerca d'un hereu. Tant Parker (1978) com Fernández Álvarez (1998) apunten que potser el motiu de no tenir descendència no fou tan sols el fet que Maria Tudor tingués problemes per

¹²⁵ PFANDL, Ludwig (1942): *op.cit.*, 267.

¹²⁶ TOMÁS CABOT, José (1997): *Felipe II*. Barcelona: Editorial Planeta, p. 51.

¹²⁷ *Ibidem.*, p. 47.

¹²⁸ PFANDL, Ludwig (1942): *op.cit.*, 284.

¹²⁹ MAASS, Edgar (1946): *op.cit.*, p. 84.

¹³⁰ GRIERSON, Edward (1974): *op.cit.*, p. 49.

concebre, sinó que Felip, dels quatre anys que va estar casat amb la reina, només passà amb ella un còmput de 15 mesos—que ni tan sols van ser consecutius¹³¹.

2.2 La Restauració Catòlica a Anglaterra

Durant el primer any de matrimoni dels reis anglesos (1554) es va dur a terme la Restauració del catolicisme. El legat del Papa, Reginald Pole, va absoldre a Anglaterra. El regne havia sigut protestant des que Enric VIII va ser reconegut com a cap suprem de l'església d'Anglaterra al 1530¹³². Gairebé tots els historiadors parlen d'aquest fet a les biografies de Felip II. Tot i haver-hi un consens comú sobre els esdeveniments ja que tots els expliquen ordenats de manera cronològica, sí que hi ha diferents matisos que es poden destacar. Aquests es troben en la representació dels monarques, en com van respondre davant dels esdeveniments ocorreguts durant el període de la restauració catòlica. Els reis Maria i Felip, altre vegada, són representats de maneres diferents segons el període en què la biografia fou escrita.

La majoria exposen que és Maria Tudor qui busca aquesta restauració. De fet, com s'ha dit anteriorment en aquest treball, l'objectiu del matrimoni amb Felip de Castella, per part de Maria Tudor, era poder reconvertir Anglaterra al catolicisme. Exceptuant, per una banda, a Mariano Tomás (1938), qui explicita que és l'emperador qui té el desig de reconciliar el papat amb Anglaterra¹³³. I, per l'altra, a Walsh (1943) y Fernández Álvarez (1998), els qui apunten que el rei Felip va estar molt content al poder complir la missió de portar altre cop la fe catòlica al regne.¹³⁴

El fet que Walsh (1943) i Fernández Álvarez (1998) arribin a la mateixa conclusió ens ha d'inquietar. El primer era un historiador hispanista i molt religiós, que publica la biografia de Felip II durant l'època en què la figura del monarca s'exaltava, el moment en què, des d'Espanya, el franquisme va utilitzar “ansiosamente todos los estudios de

¹³¹ PARKER, Geoffrey (1978): *Philip II*. Londres: Hutchinson of London, p.82 i FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel (1998): *op.cit.*, p. 758.

¹³² BENNASSAR, M.B; JACQUART, J.; LEBRUN, F.; DENIS, M. i BLAYAU, N.(1998): *op.cit.*, pp. 223-224.

¹³³ TOMÁS, Mariano (1938): *op.cit.*, p. 31.

¹³⁴ WALSH, William Thomas (1943): *op.cit.*, p. 167 i FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel (1998): *op.cit.*, p. 757.

los historiadores extranjeros, hipotéticos compañeros de viaje en su empeño reivindicativo”¹³⁵. En canvi, l’obra de Fernández Álvarez pertany a la època de la revisió del monarca.

La diferència entre els dos autors, doncs, és que Walsh (1943) exposa en aquest apartat de la biografia que el rei Felip s’oposà a la persecució dels heretges i intentà mitigar les revoltes per evitar la creació de màrtirs religiosos. A més, defensa clarament al monarca al afirmar que ell no va tenir en cap moment la culpa de les morts protestants a la foguera, sinó que s’hi oposà de manera contundent, resumint que¹³⁶: “toda la persecución mariana, en resumen, debe considerarse como asunto inglés y no español”¹³⁷. Walsh, que anteriorment havia afirmat que el rei Felip opinava que no s’havia de castigar a ningú per les seves creences¹³⁸, ara conclou que aquest va adoptar un bon comportament perquè “[...] estaba decidido a hacer todo lo que fuera preciso para complacer a los ingleses y que esperaba que éstos, a su vez, hicieran lo mismo”¹³⁹.

El fet de publicar una obra on s’exalta al monarca, atorgant-li la predisposició de no castigar els heretges o els revolucionaris, contraresta el que en aquell moment s’estava fent a Espanya. Doncs no es pot obviar que durant la primera etapa de la dictadura franquista la repressió dels qui no hi estaven a favor va ser clau en les seves polítiques. Tal i com apunta Borja de Riquer, “Nunca en la historia contemporánea española un conflicto civil había sido seguido de una venganza tan amplia, violenta y prolongada. [...] El propio carácter del régimen franquista convirtió la represión en una necesidad para mantener y consolidar la dictadura.”¹⁴⁰.

Les obres posteriors a la publicació de la biografia escrita per Walsh sumen a la moderació per part de Felip de Castella el fet que no podia participar de manera activa en el govern: “Felipe procuró dulcificarlas [les repressions]; en general, permaneció retraído y ejerció muy escasa influencia en el Gobierno de Inglaterra.”¹⁴¹. A partir de Grierson (1974) es denoten canvis en el discurs dels historiadors. Juntament amb Pierson (1975) i Cloulas (1993), s’apunta que Felip es mantingué al marge i volgué

¹³⁵ GARCÍA CÁRCCEL, Ricardo (2003): *op.cit.*, p.151.

¹³⁶ WALSH, William Thomas (1943): *op.cit.*, p. 174-175.

¹³⁷ *Íbidem.*, p. 176.

¹³⁸ *Íbidem.*, p.174.

¹³⁹ *Íbidem.*, p.154.

¹⁴⁰ DE RIQUER, Borja (2010): *op.cit.*, p. 121.

¹⁴¹ SCHNEIDER, Reinhold (1943): *op.cit.* p. 41.

moderació per tal d'evitar possibles desavantatges polítics no pas perquè no exercís prou influència en el govern¹⁴².

Finalment s'arriba a Fernández Álvarez, que és l'únic que evidencia que Felip ha aconseguit els propòsits d'atracció de la cort anglesa i que, per aquest motiu, ha conduit Anglaterra al catolicisme: “mientras tanto, Felipe II seguía en Inglaterra su política de atracción de la corte inglesa y de apoyo de María Tudor para la recatolización del reino y su reincorporación al seno de la Iglesia romana.”¹⁴³. El que el condueix a aquesta conclusió és el fet que Felip convidà un grup de teòlegs espanyols, entre els quals hi havia Carranza, a la cort anglesa: “El mismo hecho del acompañamiento de Felipe II, con aquel escogido grupo de teólogos [...], da idea de que ese era uno de los objetivos principales de la misión que se llevaba a Inglaterra.”¹⁴⁴. Aquest fet denota la plena implicació del rei en l'assumpte religiós.

L'historiador, a més, ha sigut un dels defensors de Maria Tudor, qui va rebre el sobrenom de “Sanguinària” després de la persecució de protestants. L'autor apunta que va ser molt menor que la que va dur a terme el seu pare o la que, posteriorment, executaria la seva germana, Isabel I¹⁴⁵. De fet, va ser durant el regnat d'aquesta que es va estendre la mala propaganda sobre Maria Tudor; qüestió que ja comentava Pfandl (1942)¹⁴⁶.

Pel que fa al govern d'Anglaterra, la preocupació principal del Parlament i de la noblesa pel que fa a la tornada al catolicisme era què passaria amb els béns de l'església que havien obtingut amb la ruptura religiosa en temps d'Enric VIII, “mucho más que absolución, impórtales solamente la promesa de que el Santo Padre ha accedido [...] a dispensarles de devolver los bienes eclesiásticos robados y malbaratados”¹⁴⁷. D'igual manera ho expliquen Schneider (1943), Petrie (1963) i Cloulas (1993).

¹⁴² GRIERSON, Edward (1974): *op.cit.*, p. 48; PIERSON, Peter (1975): *op.cit.*, p. 29 i CLOULAS, Ivan (1993): *op.cit.*, p. 78-79.

¹⁴³ FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel (1998): *op.cit.*, p. 176.

¹⁴⁴ Íbidem., p. 756-757.

¹⁴⁵ Ídem.

¹⁴⁶ PFANDL, Ludwig (1942): *op.cit.*, 282.

¹⁴⁷ WALSH, William Thomas (1943): *op.cit.*, p. 280.

III. Segona etapa del matrimoni

3.1 Abdicació de Carles V

A finals de l'estiu de 1556 Felip de Castella decideix marxar als Països Baixos després que Carles V el cridi en motiu de la seva voluntat d'abdicar. Es torna a veure en les biografies anteriors a 1943 l'adjectiu "obedient" que havia descrit Felip al llarg de la seva vida¹⁴⁸. A partir d'aleshores, però, s'expressa la voluntat del príncep de marxar del país en què ja s'ha instaurat el catolicisme i on hi ha una gran dificultat de tenir hereus amb la seva dona¹⁴⁹. Finalment, Felip de Castella abandona Anglaterra i Carles V abdica el tro:

"El día veintidós de octubre de mil quinientos cincuenta y cinco, Carlos I de España y V de Alemania renuncia en el salón del trono del palacio de Bruselas los Estados de Flandes a favor de su heredero, y el día dieciséis de enero del año siguiente abdica en el mismo la Corona de España, con todos sus inmensas colonias y posesiones."¹⁵⁰

Els historiadors destaquen, en gran majoria, que el motiu de l'abdicació és l'edat i el cansament que l'emperador arrossga després d'haver "llevando las riendas del gobierno"¹⁵¹ des de 1519. Tot i això, Vázquez de Prada (1978) apunta que la Pau d'Augsburg (1555) va marcar el moment final del regnat de Carles V¹⁵². A aquest fet se li ha de sumar el que Carles V ja té via lliure per cedir els seus dominis espanyols que, fins l'abril del mateix any, encara pertanyien a la seva mare, Joana. Fernández Álvarez (1998) la menciona ja que Felip, abans d'anar a Brussel·les, passa per Espanya, per Tordesillas, a veure-la¹⁵³. En cap altra biografia es parla d'aquesta parada en el viatge del rei d'Anglaterra *iure uxoris*, cap altre autor evidencia que Carles V encara no posseïa del tot les terres espanyoles:

"Hay que hacer la salvedad que Carlos, desde el punto de vista legal, no podía ejercer el poder con pleno derecho sobre los Estados hispánicos, pues su madre era la reina

¹⁴⁸ POCH NOGUER, José (1936): *op.cit.*, p. 53, PFANDL, Ludwig (1942): *op.cit.*, 285 i WALSH, William Thomas (1943): *op.cit.*, p. 183.

¹⁴⁹ PIERSON, Peter (1975): *op.cit.*, p. 30, CLOULAS, Ivan (1993): *op.cit.*, p. 80 i FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel (1998): *op.cit.*, p. 762.

¹⁵⁰ POCH NOGUER, José (1936): *op.cit.*, p. 53-54.

¹⁵¹ CRUCES POZO, José (1956): *op.cit.*, p. 5.

¹⁵² VÁZQUEZ DE PRADA, Valentín (1978): *op.cit.*, p. 93.

¹⁵³ FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel (1998): *op.cit.*, p. 761.

propietaria, y con ella había de compartir titulación oficial y, en su nombre, había de gobernar hasta el restablecimiento hipotético de su enfermedad mental.”¹⁵⁴.

3.2 Guerra contra França

El nou rei de la monarquia hispànica, Felip II, no només n’hereta els territoris, sinó també els conflictes¹⁵⁵; sobretot el que es venia succeint contra la monarquia francesa des del 1519¹⁵⁶. Una de les primeres maniobres polítiques que Felip II feu com a monarca fou firmar, al 1556, la pau de Vaucelles amb França per tal d’aturar les disputes. Aquesta, però, no tingué una durada major a un any¹⁵⁷. Hi ha diferents actors involucrats a la guerra que Felip II mantingué amb França, que provocà que acabés convertint-se en un conflicte europeu.

El paper del Papa Pau IV i el seu suport a França tingueren una repercussió molt rellevant. Aquest volia recuperar les terres italianes que posseïa la monarquia hispànica: Nàpols, Sicília i Milà. En secret havia firmat un tractat amb França pel qual aquesta l’ajudaria, sobretot, a recuperar Nàpols i a acabar amb la força imperial de Felip II¹⁵⁸. El pontífex ha estat criticat a les biografies de Felip II, sobretot a aquelles més properes al catolicisme, ja que ell era “el mayor responsable para con el cristianismo”¹⁵⁹. Fernández Álvarez (1998) apunta que Felip II va preguntar a teòlegs espanyols si es podia enfrontar al Papa. Aquests li van respondre que “en el Papa cabía distinguir sus dos personalidades, la de pastor de la Iglesia, que merecía todo respeto y obediencia en materia religiosa, y la de jefe de Estado, al que, si procedía violentamente, se le podía ofrecer la debida resistencia.”¹⁶⁰.

Tots els autors expliquen com el Duc d’Alba es dirigí a Nàpols per tal de contrarestar els atacs del pontífex. Al mateix moment, Felip II va reunir l’exèrcit per tal de fer una ofensiva contra San Quintí, poble del nord de França. La problemàtica fou que, amb la

¹⁵⁴ MOLAS, P.; BADA, J.; ESCARTÍN, E.; SÁNCHEZ MARCOS, F.; GUAL, V. i MARTÍNEZ, M.A. (2000): *op.cit.*, p.198.

¹⁵⁵ KAMEN, Henry (1997): *op.cit.*, p. 66.

¹⁵⁶ Consultar *Context històric*.

¹⁵⁷ VÁZQUEZ DE PRADA, Valentín (1978): *op.cit.*, p. 94, KAMEN, Henry (1997): *op.cit.*, p. 66, TOMÁS CABOT, José (1997): *op.cit.*, p. 51-52 i PIERSON, Peter (1975): *op.cit.*, p. 31.

¹⁵⁸ VÁZQUEZ DE PRADA, Valentín (1978): *op.cit.*, p. 94

¹⁵⁹ SCHNEIDER, Reinhold (1943): *op.cit.* p. 43.

¹⁶⁰ FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel (1998): *op.cit.*, p. 763.

manutenció de dos exèrcits separats a Europa i la bancarrota de la monarquia espanyola¹⁶¹, fer la guerra contra França i el papat era massa costosa. El monarca resolgué el problema econòmic de dues maneres: per una banda, demanant préstecs a les banques europees¹⁶² i, per l'altra, viatjant a Anglaterra amb l'esperança que se li subministrés el que demanava.

La idea de demanar diners al Parlament anglès suposava la vulneració del contracte matrimonial amb Maria Tudor, en què s'havia estipulat que Felip no faria intervenir a Anglaterra en les guerres imperials. Felip II va treure a la llum un antic tractat amb “la Casa de Borgonya en el que se concertaba la posible ayuda inglesa, si el caso llegaba, para la defensa de los Países Bajos.”¹⁶³. A més, Felip II va poder demostrar la implicació francesa a la mala propaganda sobre els catòlics que s'havia dut a terme durant els primers anys del regnat de Maria Tudor. Així doncs, el rei va aconseguir del Consell Privat aproximadament 8.000 soldats, 1000 cavalls i una alta suma de ducats – tot i que aquestes xifres varien segons els autors—i la quantitat desconeguda de diners que la reina li cedí en nom propi¹⁶⁴.

Amb l'objectiu aconseguit, Felip II deixà altre cop Anglaterra, i en ella a Maria, on no tornà mai més. Un cop a Flandes, amb els diners i els homes que havia pogut aconseguir, va iniciar la ofensiva contra San Quintí, que era considerat com un punt vital, tant per poder penetrar França com per bloquejar l'avançament francès cap als Països Baixos¹⁶⁵. L'ofensiva fou victoriosa pel bàndol espanyol. Si bé les biografies de Felip II fins al 1997 eleven a aquest per aquesta primera victòria del seu regnat, Kamen (1997) fa una revisió dels actors en la batalla: “Más tarde, la mitología oficial proclamó la victoria como española. Muy lejos estuvo de serlo. Del total de las fuerzas de Felipe, unos 48.000 hombres—y no todos participantes en la batalla—, solamente el 12% era español. El 53% alemanes, el 23% neerlandés y el 12% ingleses. Ninguno de los comandantes principales era español [...] La semana siguiente, Ruy Gómez, recién vuelto de España, subrayaba que el triunfo, evidentemente, había sido de Dios, ya que se había logrado, «Sin experiencia, sin tropas y sin dinero».”¹⁶⁶. No és, per tant, fins al

¹⁶¹ GRIERSON, Edward (1974): *op.cit.*, p. 55.

¹⁶² PIERSON, Peter (1975): *op.cit.*, p. 32.

¹⁶³ WALSH, William Thomas (1943): *op.cit.*, p. 216. També comentat per FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel (1998): *op.cit.*, p. 324.

¹⁶⁴ TOMÁS CABOT, José (1997): *op.cit.*, p. 54.

¹⁶⁵ KAMEN, Henry (1997): *op.cit.*, p. 68.

¹⁶⁶ *Íbidem.*, p. 70-71.

1997 i de la mà d'un historiador estranger que es llegeix una desmitificació de la victòria de l'exèrcit espanyol.

El Duc d'Alba també havia sortit victoriós del conflicte a Nàpols contra el Papa. La celebració de la victòria va durar poc, ja que el Duc de Guisa, amb un exèrcit francès engrandit, va prendre la possessió anglesa de Calais, la última que Anglaterra mantenia al continent. Aquest fet fou un cop molt dur per la monarquia de Maria Tudor, però Felip II no feu res per recuperar-la¹⁶⁷. Walsh (1943) atorga la culpa de la pèrdua de Calais als anglesos justificant a Felip II. Segons l'autor, el monarca ja havia avisat als anglesos que protegissin millor Calais després de la victòria a San Quintí, però aquests no ho havien volgut fer¹⁶⁸. La tònica general presa per la historiografia acusa als dos monarques, tant a Felip II com a Maria Tudor, per la pèrdua de Calais. Al primer, per haver involucrat a Anglaterra; i la segona per haver deixat que Anglaterra s'involucrés. A Anglaterra, tal pèrdua “gained great hold in England, where it was long contended that the outstanding result of the Anglo-Spanish alliance had been the loss of the last of the English conquests in the Hundred Years.”¹⁶⁹.

3.3 Mort de Maria: Fi del matrimoni

Després de la pèrdua de Calais Maria Tudor ja no torna a ser la mateixa. Segons Tomàs Cabot (1997), la reina està dèbil pel “fracaso de todos sus embarazos psicógenos, por el despegue de sus súbditos –que ya comenzaban a llamarla “María la sanguinaria”–, por sus enfermedades, cada vez más graves, y por las frecuentes ausencias de su marido, provocadas, según él, por las ineludibles responsabilidades en el continente.”¹⁷⁰.

El 17 de novembre de 1558 Maria Tudor va morir, acabant així amb el matrimoni amb Felip II i amb la relació d'Anglaterra i Espanya. Mesos abans, havia mort l'emperador Carles V a Yuste. Maria Tudor, fou l'última monarca en ser enterrada segons la litúrgia

¹⁶⁷ MAASS, Edgar (1946): *op.cit.*, p. 101.

¹⁶⁸ WALSH, William Thomas (1943): *op.cit.*, p. 222.

¹⁶⁹ PETRIE, Charles (1963): *op.cit.*, p. 83.

¹⁷⁰ TOMÁS CABOT, José (1997): *op.cit.*, p. 54.

catòlica a Anglaterra¹⁷¹, ja que l'hereva al tro anglès fou la seva germana, Isabel I, qui instaurà altra vegada l'anglicanisme com a religió de la monarquia.

¹⁷¹ TOMÁS CABOT, José (1997): *op.cit.*, p. 60.

Conclusions

L'objectiu principal del treball era dur a terme una aproximació historiogràfica sobre com s'ha interpretat, analitzat i valorat el matrimoni de Felip de Castella i Maria Tudor durant els anys 1554-1558. El primer que es va comprovar és que, per tal de fer un anàlisi exhaustiu del matrimoni, s'havia de tenir en compte també el 1553, any en què es decidí d'unir la corona anglesa amb l'espanyola i es feren les negociacions pertinents. El pes que té aquest any a les biografies de Felip II és molt major del que s'esperava. Ocupa el gruix principal de l'anàlisi del matrimoni per part dels historiadors ja que suposà un moviment diplomàtic molt important al si de l'Imperi de Carles V. L'anàlisi que en aquest treball s'ha dut a terme també ha destinat més pàgines a veure com i per què es va concertar el casori ja que reflexa la importància que se n'hi dóna a les biografies.

Les diferències més rellevants a l'hora d'explicar el matrimoni entre la reina anglesa i el príncep espanyol s'han donat pel que respecte al comportament dels monarques i les seves reaccions davant els esdeveniments. Mentre la tònica general era passar per sobre els fets històrics, s'ha posat molta atenció en la personalitat dels personatges principals: Felip de Castella, Maria Tudor i Carles V. Pel que fa a la societat i l'economia del segle XVI, no se n'ha parlat si no era per motius polítics. S'han explicat les reaccions angleses i espanyoles, i s'ha mencionat breument l'economia espanyola, però no han estat temes que s'hagin repetit o hagin tingut rellevància a l'hora d'explicar el matrimoni.

S'ha pogut observar la clara divergència existent en la manera d'explicar els fets entre les obres d'abans del 1974 i de després. Gierson ha marcat la tònica de canvi en el gruix de les biografies de Felip II. Tal i com apuntava Chueca Goitia: "Durante la dictadura de Franco, las ideologías del régimen se apropiaron de Felipe II como un antecesor espiritual y lo glorificaron como defensor impecable de la fe católica [...]"¹⁷². En les obres anteriors a 1974 s'ha pogut comprovar aquesta exaltació del monarca, tant en

¹⁷² CHUECA GOITIA, Fernando (1998): *Philippus II rex*. Madrid: Lunwerg Editores., p. 13.

biografies escrites per historiadors espanyols, com Mariano Tomás, com per estrangers, William T. Walsh.

Les biografies posteriors a 1974 han respost correctament al que Cárcel ja apuntava en el seu article. S'ha pogut comprovar l'existència d'una revisió de la persona de Felip II, un posar en dubte la "llegenda negra" que havia circulat des de la seva mort. Tal i com apunta Joseph Pérez, "C'est contre Philippe II que prend corps ce qu'on a appelé la légende noire [...] ce sont souvent des Espagnols qui, aujourd'hui, continuent à avoir mauvaise conscience devant certaines pages de leur histoire passé."¹⁷³.

Pérez encerta al comentar aquest aspecte de la historiografia espanyola. En el desenvolupament del treball s'ha comprovat que la revisió que dels monarques es fa és anterior en les obres europees que no pas en les espanyoles. Els historiadors europeus donen un nou punt de vista sobre el matrimoni que no es percebrà plenament en les obres espanyoles fins arribar a la biografia escrita per Fernández Álvarez qui, d'entre tots els historiadors, és el que aporta informacions més noves i revisades a l'hora d'explicar els fets d'entre el 1553 i el 1558.

¹⁷³ PÉREZ, Joseph (1999): *L'Espagne de Philippe*. Paris: Librairie Arthème Fayard., p. 11-20.

Fonts primàries i Bibliografia

I. Fonts primàries

BELENGUER CEBRIÀ, Ernesto (1988): *Felip II: en sus dominios jamás se ponía el sol*. Madrid: Anaya Editorial.

BRAUDEL, Fernand (1999): *Carlos V y Felipe II*. Madrid: Alianza editorial.

CHUECA GOITIA, Fernando (1998): *Philippus II rex*. Madrid: Lunwerg Editores.

CLOULAS, Ivan (1993): *Felipe II*. Buenos Aires, Argentina: Javier Vergara Editor S.A.

CRUCES POZO, José (1956): *Felipe II*. Madrid: Publicaciones españolas.

FERNÁNDEZ ÁLVAREZ (1956): *Felipe II (Semblanza del rey prudente)*. Madrid: Publicaciones españolas.

FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel (1998): *Felipe II y su tiempo*. Madrid: Espasa Calpe.

GRIERSON, Edward (1974): *King of two worlds. Philip II of Spain*. London: Collins, St James's Palace.

KAMEN, Henry (1997): *Felipe de España. Siglo XXI de España*. Madrid: Siglo Veintiuno Editores.

LOTH, David (1933): *Philippe II: 1527-1598*. Paris: Editorial Payot.

MAASS, Edgar (1946): *The dream of Philip II: a biography*. Indianapolis. New York: The bobs-merrill company.

PARKER, Geoffrey (1978): *Philip II*. Londres: Hutchinson of London.

PARKER, Geoffrey (1998): *La gran estrategia de Felipe II*. Madrid: Alianza Editorial. Historia y Geografía.

PÉREZ, Joseph (1999): *L'Espagne de Philippe*. Paris: Librairies Arthepeme Fayard.

PETRIE, Charles (1963): *Philip II*. Londres: Eyre and spottisoode.

PFANDL, Ludwig (1942): *Felipe II, bosquejo de una vida y una época*. Madrid: Cultura Española S.L.

PIERSON, Peter (1975): *Philip II of Spain*. Londres: Thames and Hudson.

POCH NOGUER, José (1936): *Felipe II: vida y reinado de éste monarca español, soberano de más de medio mundo*. Barcelona: Editorial Araluce.

SCHNEIDER, Reinhold (1943): *Felipe II o religión y poder*. Madrid: Sense Editorial.

TOMÁS CABOT, José (1997): *Felipe II*. Barcelona: Editorial Planeta.

TOMÁS, Mariano (1938): *Felipe II, rey de España y monarca del universo*. Zaragoza: Ediciones Luz.

VÁZQUEZ DE PRADA, Valentín (1978): *Felipe II*. Barcelona: Editorial juventud.

WALSH, William Thomas (1943): *Felipe II*. Madrid: Espasa-Calpe.

WOODWARD, Geoffrey (1997): *Philip II*. Londres i Nova York: Seminar Studies in History.

II. Bibliografía secundària

ARÓSTEGUI, Julio; BAHAMONDE, Àngel; MOLINERO, Carme; OTERO, Luis Enrique i YSÀS, Pere (1999): *Historia de España siglo XX. 1939-1996*. Coordinat per Jesús A. Martínez. Madrid: Ediciones Cátedra.

BENNASSAR, M.B; JACQUART, J.; LEBRUN, F.; DENIS, M. i BLAYAU, N. (1998): *Historia Moderna*. Madrid: Ediciones Akal.

CORVISIER, André (1982): “Capítulo X: Europa mediterrània y Europa del Noroeste”. *Historia Moderna*. Barcelona: Labor Universitaria. Manuales., pp. 153-164.

DE RIQUER, Borja (2010): *Historia de España. Volumen 9: La dictadura de Franco*. Dirigit per Josep Fontana i Ramón Villares. Barcelona: Crítica Editorial.

GARCÍA CÁRCEL, Ricardo (2003): “El reinado de Felipe II”. Dins de *Historia de España siglos XVI y XVII. La España de los Austria*. Coordinat per Ricardo García Cárcel. Madrid: Ediciones Cátedra. Grupo Anaya, pp. 109-152.

MERRIMAN, John (2010): *A History of Modern Europe. From the Renaissance to the present*. London: W.W. Norton.

MOLAS, P.; BADA, J.; ESCARTÍN, E.; SÁNCHEZ MARCOS, F.; GUAL, V. i MARTÍNEZ, M.A. (2000): *Manual de Historia Moderna*. Barcelona: Editorial Ariel.

TENENTI, Alberto (2011): *La Edad Moderna. XVI-XVIII*. Barcelona: Crítica., p. 94.

Annexos

1. Retrats dels monarques

Maria reina de Inglaterra segunda mujer de Felipe II. Retrat realitzat per Antonio Moro. Emplaçament: Museu del Prado, Madrid.

<https://www.museodelprado.es/aprende/enciclopedia/voz/reina-maria-de-inglaterra-segunda-mujer-de-felipe/2f7b865d-81bf-476d-a454-9c8ade45dfa9>

Felipe II. Retrat relaitzat per Tiziano. Emplaçament: Museu del Prado, Madrid.

<https://www.museodelprado.es/coleccion/obra-de-arte/felipe-ii/d12e683b-7a51-41db-b7a8-725244206e21>

2. Primeres edicions

Còmput de bibliografies espanyoles i estrangeres de la Biblioteca Nacional Espanyola i la Biblioteca Nacional de Catalunya:

BIOGRAFIES 1ª EDICIÓ ESPANYOLES:

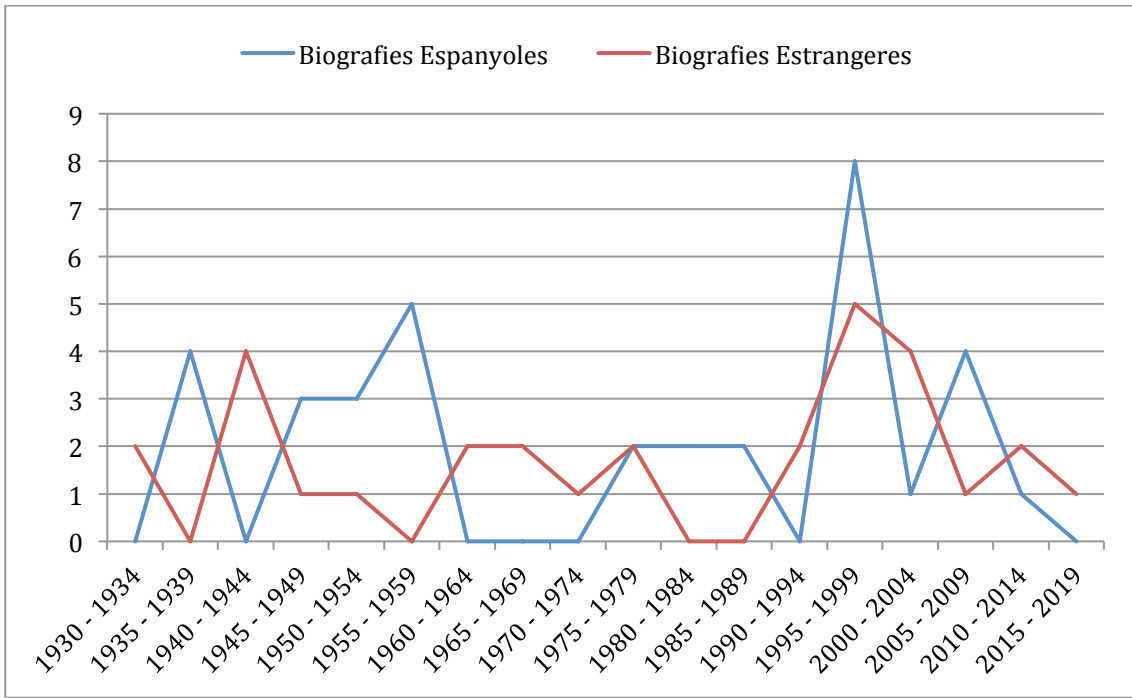
1. GONZALO SÁNCHEZ-MOLERO, José Luis (2014): *Felipe II: la mirada de un rey (1527-1598)*. Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
2. MARTÍNEZ LLAMAS, Antonio (2009): *Felipe II, el hombre*. Editorial Lobo Sapiens.
3. LARIO, Dámaso de (2008): *Re-shaping the world: Philip II of Spain*. Ateneo de Manila University Press.
4. DÍAZ PASCUAL, Clara (2005): *Felipe II, "no he oído cantar a los ruiseñores"*. Editorial Betania.
5. FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel (2005): *Felipe II*. Editorial Booket.
6. ESCOBAR, Mario (2001): *La historia de una obsesión: Felipe II y su época*. Consejo Evangélico de Madrid.
7. ABAD LÓPEZ, Carlos (1999): *Felipe II el rey prudente*. Sabadell: C. Abad.
8. CHUECA GOITIA, Fernando (1998): *Philippus II rex*. Lunweg.
9. SANCHO, José Luis (1998): *Felipe II*. Aldeasa.
10. TOMÁS CABOT, José (1998): *La vida y la época de Felipe II*. Planeta.
11. RUBIO GIL, Luis (1998): *Felipe II*. Celeste.
12. FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel (1998): *Felipe II y su tiempo*. Espasa-Calpe.
13. TOMÁS CABOT, José (1997): *Felipe II*. Planeta.
14. LACARTA, Manuel (1997): *Felipe II: la intimidad del rey prudente*. Alderabán.
15. CIERVA, Ricardo de la (1989): *Yo, Felipe II*. Planeta.
16. BELENGUER CEBRIÀ, Ernest (1988): *Felipe II: en sus dominios jamás se ponía el sol*. Anaya.
17. LORENZO SANZ, Eufemio (1983): *Felipe II*. Obra Cultural de la Caja de Ahorros.
18. HERRERA, Juan Ignacio (1981): *Felipe II*. Susaeta.
19. CELDRÁN GOMÁRIZ, Pancraccio (1979): *Felipe II y su tiempo*. Sin Editorial.
20. VÁZQUEZ DE PRADA, Valentín (1978): *Felipe II*. Juventud.
21. FERRARA, Orestes (1962): *Filippo II*. Herrero.
22. PEMÁN, José María (1958): *Felipe II*. Fénix.

23. ALCÁZAR MOLINA, Cayetano (1958): *Felipe II y su tiempo*. Espasa-Calpe.
24. PLA CARGOL, Joaquim (1957): *Felipe II, rey de las Españas*. Editorial Pla.
25. CRUCES POZO, José (1956): *Felipe II*. Publicaciones españolas.
26. FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel (1956): *Felipe II (Semblanza del Rey Prudente)*. Publicaciones Españolas.
27. DÍAZ SANTILLANA, Santos (1952): *El rey prudente*. Ajax.
28. GALLARDO RUA, Joaquín (1951): *Felipe II*. Editor Hernando.
29. SOUVIRÓN, Sebastián (1950): *Felipe II*. Editorial Nacional.
30. CALLE ITURRINO, Esteban (1946): *El rey de los ojos garzos: ensayo biográfico-histórico sobre Felipe II*. Ediciones de conferencias y ensayos.
31. MUÑOZ, Matilde (1945): *Felipe II*. Sánchez Rodrigo.
32. GÓMEZ, Ramiro (1945): *Felipe II*. Editorial España.
33. TOMÁS, Mariano (1938): *Felipe II, rey de España y monarca del universo*. Ediciones Luz.
34. POCH NOGUER, José (1936): *Felipe II: vida y reinado de éste monarca español, soberano de más de medio mundo*. Barcelona: Araluce.
35. NAVARRO DE PALENCIA, Álvaro (1935): *La grandeza de Felipe II: a través de la historia*. S.E.
36. ESTRADA, Justo (1935): *Felipe II (el rey culminado)*. S.E.

BIOGRAFIES 1ª EDICIÓ ESTRANGERES:

1. PARKER, Geoffrey (2015): *El rey imprudente, la biografía esencial de Felipe II*. Editorial Planeta. [Hi ha una edició del mateix any en anglès]
2. PARKER, Geoffrey (2010): *Felipe II: la biografía definitiva*. Planeta.
3. PFANDL, Ludwig (2010): *Felipe II: su corona era la órbita del sol*. Editorial Áltera.
4. HILLIAM, David (2005): *Philip II, King of Spain and leader of the Counter-Reformation*. Rosen Center.
5. MCKINNON-BELL, David (2001): *Philip II*. Hodder & Stoughton.
6. VASOLD, Manfred (2001): *Philip II*. Rowohlt.
7. WILLIAMS, Patrick (2001): *Philip II*. Palgrave Macmillan.
8. PÉREZ, JOSEPH (2000): *La España de Felipe II*. Crítica.
9. BRAUDEL, Fernand (1999): *Carlos V y Felipe II*. Alianza Editorial.

10. PARKER, Geoffrey (1998): *La gran estrategia de Felipe II*. Alianza Editorial.
11. KAMEN, Henry (1997): *Felipe de España*. Siglo XXI de España.
12. WOODWARD, Geoffrey (1997): *Philip II*. Longman.
13. YANKO, Aroní (1996): *Felipe II: un rostro, un rey, una conciencia*. Merino.
14. KESTEN, Hermann (1994): *Yo, la muerte: Felipe II, soberano de medio mundo*. Edhasa.
15. PARKER, Geoffrey (1978): *Philip II*. Little Brown and Company.
16. PIERSON, Peter (1975): *Philip II of Spain*. Thames and Hudson.
17. GRIERSON, Edward (1974): *King of two worlds: Philip II of Spain*. G.P. Putnam's Sons.
18. BRAUDEL, Fernand (1969): *Felipe II*. Centro Editor de América Latina.
19. LUCAS-DRUBETON, J. (1965): *Philippe II*. Berger-Levrault.
20. PETRIE, Charles (1963): *Philip II*. Cox & Wyman Ltd.
21. ROPS, Daniel (1951): *Phillippe II, tyran mystique*. S.E.
22. MAASS, Edgar (1946): *The dream of Philip II: a biography*. John Westhouse Editor.
23. SCHNEIDER, Reinhold (1943): *Felipe II o religión y poder*. Scelicer.
24. WALSH, William Thomas (1943): *Felipe II*. Espasa-Calpe.
25. PFANDL, Ludwig (1942): *Felipe II, bosquejo de una vida y una época*.
26. BRATLI, Carl (1940): *Biografía de Felipe II*. Bruno del Almo.
27. LOTH, David (1933): *Philippe II: 1527-1598*. Payot.
28. BERTRAND, Louis (1931): *Felipe II (un asunto peligroso)*. Edic. Literarias.
29. COSSOU, Jean (1930): *La vida de Felipe II*. Velasco.

3. Primeres edicions a Catalunya

Còmput de bibliografies espanyoles i estrangeres de la Biblioteca Nacional de Catalunya i les biblioteques de les Universitats:

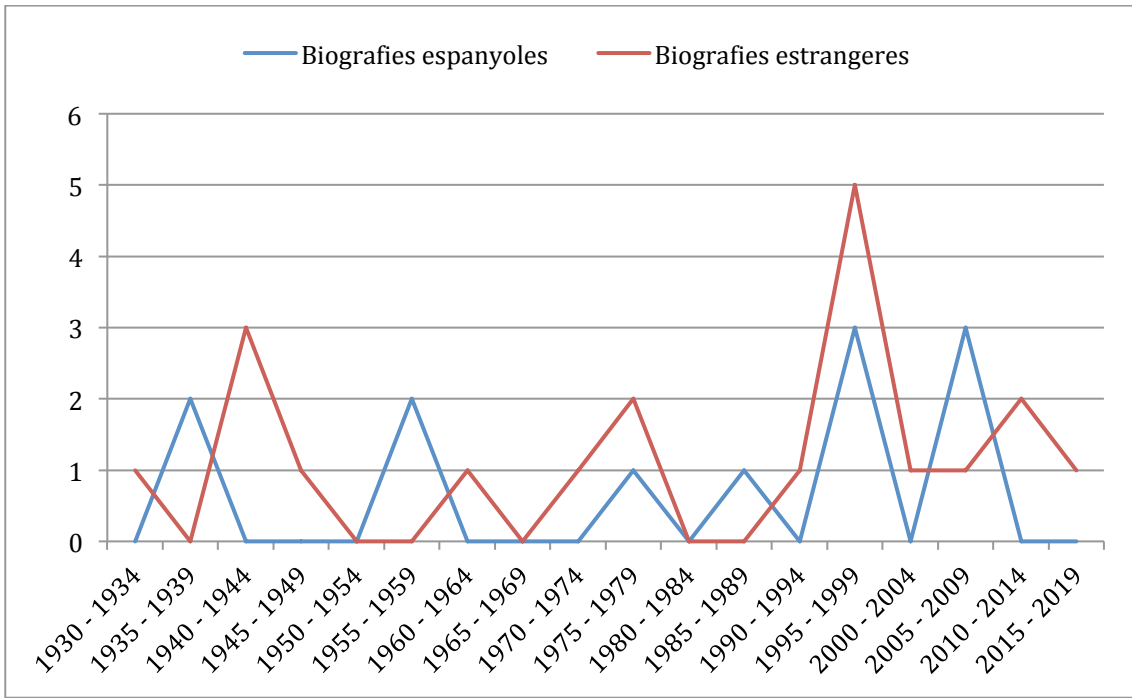
BIOGRAFIES 1ª EDICIÓ ESPANYOLES:

1. MARTÍNEZ LLAMAS, Antonio (2009): *Felipe II, el hombre*. Editorial Lobo Sapiens.
2. LARIO, Dámaso de (2008): *Re-shaping the world: Philip II of Spain*. Ateneo de Manila University Press.
3. FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel (2005): *Felipe II*. Editorial Booket.
4. ABAD LÓPEZ, Carlos (1999): *Felipe II el rey prudente*. Sabadell: C. Abad.
5. CHUECA GOITIA, Fernando (1998): *Philippus II rex*. Lunweg.
6. FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel (1998): *Felipe II y su tiempo*. Espasa-Calpe.
7. TOMÁS CABOT, José (1997): *Felipe II*. Planeta.
8. CIERVA, Ricardo de la (1989): *Yo, Felipe II*. Planeta.
9. BELENGUER CEBRIÀ, Ernest (1988): *Felipe II: en sus dominios jamás se ponía el sol*. Anaya.
10. VÁZQUEZ DE PRADA, Valentín (1978): *Felipe II*. Juventud.
11. FERRARA, Orestes (1962): *Filippo II*. Herrero.
12. CRUCES POZO, José (1956): *Felipe II*. Publicaciones españolas.
13. FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel (1956): *Felipe II (Semblanza del Rey Prudente)*. Publicaciones Españolas.
14. TOMÁS, Mariano (1938): *Felipe II, rey de España y monarca del universo*. Ediciones Luz.
15. POCH NOGUER, José (1936): *Felipe II: vida y reinado de éste monarca español, soberano de más de medio mundo*. Barcelona: Araluce.

BIOGRAFIES 1ª EDICIÓ ESTRANGERES:

1. PARKER, Geoffrey (2015): *El rey imprudente, la biografía esencial de Felipe II*. Editorial Planeta. [Hi ha una edició del mateix any en anglès]
2. PARKER, Geoffrey (2010): *Felipe II: la biografía definitiva*. Planeta.

3. PFANDL, Ludwig (2010): *Felipe II: su corona era la órbita del sol*. Editorial Áltera.
4. HILLIAM, David (2005): *Philip II, King of Sapin and leader of the Counter-Reformation*. Rosen Center.
5. WILLIAMS, Patrick (2001): *Philip II*. Palgrave Macmillan.
6. PÉREZ, JOSEPH (2000): *La España de Felipe II*. Crítica.
7. BRAUDEL, Fernand (1999): *Carlos V y Felipe II*. Alianza Editorial.
8. PARKER, Geoffrey (1998): *La gran estrategia de Felipe II*. Alianza Editorial.
9. WOODWARD, Geoffrey (1997): *Philip II*. Longman.
10. CLOULAS, Ivan (1993): *Felipe II*. Javier Vergara Editor. S.A.
11. PARKER, Geoffrey (1978): *Philip II*. Little Brown and Company.
12. PIERSON, Peter (1975): *Philip II of Sapin*. Thames and Hudson.
13. GRIERSON, Edward (1974): *King of two worlds: Philip II of Spain*. G.P. Putnam's Sons.
14. PETRIE, Charles (1963): *Philip II*. Cox & Wyman Ltd.
15. MAASS, Edgar (1946): *The dream of Philip II: a biography*. John Westhouse Editor.
16. SCHNEIDER, Reinhold (1943): *Felipe II o religión y poder*. Scelicer.
17. WALSH, William Thomas (1943): *Felipe II*. Espasa-Calpe.
18. PFANDL, Ludwig (1942): *Felipe II, bosquejo de una vida y una época*.
19. BRATLI, Carl (1940): *Biografía de Felipe II*. Bruno del Almo.
20. LOTH, David (1933): *Philippe II: 1527-1598*. Payot.
21. BERTRAND, Louis (1931): *Felipe II (un asunto peligroso)*. Edic. Literarias.

4. Reedicions

Còmput de reedicions de les bibliografia espanyoles i estrangeres de la Biblioteca Nacional Espanyola i la Biblioteca Nacional de Catalunya:

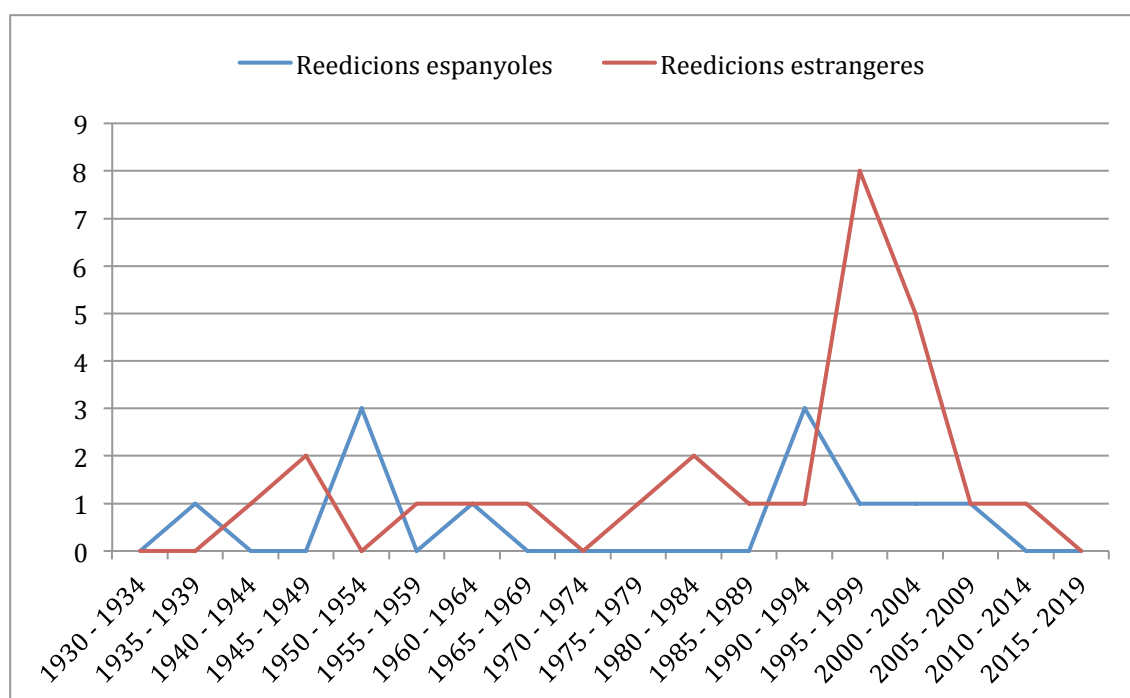
REEDICIONS DE LES BIBLIOGRAFIES ESPANYOLES:

1. TOMÁS, Mariano (1942): *Felipe II, rey de España y monarca del universo*. Biblioteca Nueva.
2. TOMÁS, Mariano (1954): *Felipe II, rey de España y monarca del universo*. Revista literaria "Novelas y cuentos".
3. POCH NOGUER, José (1956): *Felipe II*.
4. CRUCES POZO, José (1959): *Felipe II*. Reediciones españolas.
5. FERRARA, Orestes (1965): *Filippo II*. Aldo Martello.
6. CIERVA, Ricardo de la (1995): *Yo, Felipe II*. Planeta DeAgostini.
7. CIERVA, Ricardo de la (1997): *Yo, Felipe II*. Planeta.
8. CIERVA, Ricardo de la (1999): *Yo, Felipe II*. Planeta Argentina.
9. FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel (2001): *Felipe II y su tiempo*. Círculo de Lectores.
10. FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel (2007): *Felipe II y su tiempo*. Editorial Planeta DeAgostini.
11. FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel (2010): *Felipe II*. Editorial Austral.

REEDICIONS DE LES BIBLIOGRAFIES ESTRANGERES:

1. BRATLI, Carl (1942): *Biografía de Felipe II*. Bruno del Almo.
2. WALSH, William Thomas (1946): *Felipe II*. Espasa-Calpe.
3. WALSH, William Thomas (1949): *Felipe II*. Espasa-Calpe.
4. WALSH, William Thomas (1958): *Felipe II*. Espasa-Calpe.
5. PETRIE, Charles (1964): *Filipe II*. Héros.
6. WALSH, William Thomas (1968): *Felipe II*. Espasa-Calpe.
7. WALSH, William Thomas (1976): *Felipe II*. Espasa-Calpe.
8. LOTH, David (1981): *Philippe II*. Payot.
9. PARKER, Geoffrey (1984): *Felipe II*. Alianza Editorial.
10. PARKER, Geoffrey (1988): *Felipe II*. Alianza Editorial.
11. PARKER, Geoffrey (1993): *Felipe II*. Alianza Editorial.

12. PARKER, Geoffrey (1995): *Felipe II*. Información e historia.
13. PARKER, Geoffrey (1996): *Felipe II*. Altaya.
14. PARKER, Geoffrey (1997): *Felipe II*. Alianza Editorial.
15. PARKER, Geoffrey (1998): *Felipe II*. Alianza Editorial.
16. PIERSON, Peter (1998): *Felipe II de España*. F.C.E. de España.
17. KAMEN, Henry (1998): *Felipe de España*. Círculo de Lectores.
18. KESTEN, Hermann (1999): *Yo, la muerte: Felipe II soberano de medio mundo*.
Edhasa.
19. MAASS, Edgar (1999): *El sueño de Felipe II*. Opera Prima.
20. PARKER, Geoffrey (2000): *Felipe II*. Alianza Editorial.
21. KAMEN, Henry (2001): *Felipe de España*. Suma de Letras.
22. KESTEN, Hermann (2001): *Yo, la muerte: Felipe II soberano de medio mundo*.
RBA Coleccionables.
23. MAASS, Edgar (2002): *El sueño de Felipe II*. Círculo de Lectores.
24. PARKER, Geoffrey (2003): *Felipe II*. Alianza Editorial.
25. PARKER, Geoffrey (2005): *Un solo re, un solo imperio: Filippo II di Spagna*. Il
Mulino.
26. PARKER, Geoffrey (2012): *Felipe II: La biografía definitiva*. Col·lección
Booket.

5. Conjunt d'obres

Conjunt de primeres edicions i reedicions espanyoles i estrangeres de la Biblioteca Nacional Espanyola i la Biblioteca Nacional de Catalunya.

